

VIRÁGH ENIKŐ ANNA¹

„MEG KELLETT BŰNHÓDNIE AZÉRT, AMIT TETT”

A médiabíraskodás mozgatórugói a nemi alapú erőszakkal kapcsolatos ügyekben a kormányfüggetlen online médiában

<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2021.3.60>

ABSZTRAKT

A tanulmány a nemi alapú erőszakkal kapcsolatos médiabíraskodást (*trial by media*) vizsgálja a magyarországi online médiában. Tíz félig strukturált, újságírókkal készült interjú eredményei alapján térképeztem fel, hogy milyen mozgatórugók és vezérelvek működtetik a folyamatot a kormányfüggetlen online média nem bulvárhoz tartozó részében. A tanulmány azonosítja és bemutatja az ügyek felerősödésében és lecsengésében szerepet játszó faktorokat, amelyek: (1) az ismert és/vagy köztisztviselőként álló ember hírértéke, (2) a vádlott reakciója és a személyét érintő következmények, (3) a rendszerszintű problémák, (4) az ügyek egymásra épülése, (5) az újságírók személyes elkötelezettsége és felháborodása, (6) a kereskedelmi média piacvezérelt működési logikája, (7) a szimbolikus erőszak aránytalanságának percepciója, valamint (8) az ügyek politikai térbe kerülése.

Kulcsszavak: médiabíraskodás, online média, nemi alapú erőszak

„HE HAD TO BE PUNISHED FOR WHAT HE HAD DONE”

How trial by media works in the Hungarian independent online media in gender-based violence related cases

ABSTRACT

This paper focuses on gender-based violence 'trial by media' (TBM) cases in the Hungarian context. Guiding principles and mechanisms of TBM are explored based on ten semi-structured interviews made with journalists of the independent, non-tabloid, online media. The paper identifies and elaborates the following factors relevant in the escalation and fall-off of TBM: (1) the newsworthiness of celebrities, (2) the reaction of the accused person, and the consequences he has to face, (3) systematic issues, (4) a history of similar cases, (5) the journalists' personal attitude and drive, (6) the market-driven logic of commercial media, (7) the perceived disproportion of symbolic violence, and finally (8) the political instrumentalization of the cases.

Keywords: trial by media, online media, gender-based violence

¹ PhD hallgató, ELTE Szociológia Doktori Iskola

„MEG KELLETT BÚNHÓDNIE AZÉRT, AMIT TETT”

A MÉDIABÍRÁSKODÁS MOZGATÓRUGÓI A NEMI ALAPÚ ERŐSZAKKAL KAPCSOLATOS ÜGYEKBEN A KORMÁNYFÜGGETLEN ONLINE MÉDIÁBAN

BEVEZETÉS

2016 április elején egy online bulvárportál, a privatkopo.hu írta meg, hogy Kiss Lászlót, a Magyar Úszó Szövetség (MÚSZ) elnökségi tagját, az úszóválogatott szövetségi kapitányát (egyúttal Százhalombatta alpolgármesterét és díszpolgárát) 55 évvel korábban csoportos nemi erőszak miatt elítélték. Kiss először tagadott, koncepciót pernek nevezve az egykori tárgyalást. A MÚSZ támogató nyilatkozatot tett közzé, és más ismert emberek (például Aczél Endre) is megszólaltak a szövetségi kapitány védelmében, ugyanakkor ezek a nyilatkozatok is számos kritikát kaptak a médiában. Kiss bűnössége az áldozat előkerülése és a vele készült interjú után vált eldöntött kérdéssé, amikor Kiss az RTL Klub kamerái előtt bocsánatot kért az áldozattól, és maradék titulusairól is lemondott. A Százhalombattai Önkormányzat döntött Kiss díszpolgári címének visszavonásáról, a róla elnevezett helyi uszodáról pedig még aznap levésték a nevét. A korábban igen heves médiaérdeklődésnek is ez az esemény vetett véget. Bár pár hét múlva előkerült még egy korábbi áldozat, az már nem billentette vissza az ügyet a nyugvópontról (Virágh 2020a, 2020b).

Másfél évvel később, 2017 októberében robbant a Marton-ügy, ami a nemzetközi #metoo-mozgalom magyarországi leágazásának, a magyar #metoo zászlóshajó-ügyének tekinthető. Ebben az esetben egy színésznő, Sárosi Lilla posztolta ki a Facebookra, hogy fiatal lányként zaklatta egy neves színházi rendező. Egy hétre rá felfedte az illető kilétét, szintén a Facebookon. Marton László, a Vígszínház egykori igazgatója, akkori főrendezője, a Színház és Filmművészeti Egyetem (SZFE) tanára először tagadott, majd amikor további kilenc áldozat jelentkezett és mondta el történetét a tévében és az online médiában, közleményben bocsánatot kért. Munkaviszonya mind a Vígszínházban, mind az SZFE-n megszűnt, pár hónap után viszont már arról szóltak a hírek, hogy Veszprémbe hívták rendezni. Ez újabb lökést adott az addigra egyébként lecsengő ügynek a médiában, aminek végül csak Marton 2019 szeptemberi halála vetett véget.

A fenti két ügyben több más mellett az a közös, hogy mindkettő középpontjában olyan cselekmény (csoportos nemi erőszak, illetve szexuális zaklatás) áll, ami a nemi alapú erőszak fogalomkörébe tartozik. A *European Institute of Gender Equality* definíciója szerint „a nemi alapú erőszak olyan jelenség, amely mélyen gyökerezik a nemek közti egyenlőtlenségben [...]. A nemi alapú erőszak olyan erőszak, amit az egyén ellen a neme miatt követnek el” (EIGE). A nemi alapú erőszak lehetséges formái közé tartoznak a nemi erőszak és a szexuális zaklatás mellett a párkapcsolati vagy a családon belüli erőszak és a gyerekekkel szembeni szexuális visszaélés is.

A nemi alapú erőszak olyan társadalmi struktúrákba ágyazódik be, amelyeket alapvetően meghatároznak a férfi és női szerepekről, viselkedésmódokról, illetve a két nem közti (szexuális, hatalmi és egyéb) viszonyokról kialakított vélekedések, tapasztalatok és sztereotípiák. Ez az oka a nemi erőszak ambivalens társadalmi megítélésének (Parti–Szabó–Virág 2016, Virág 2001:133–142), az áldozathibáztatás széles körben elterjedt

jelenségének (European Commission 2016), valamint a nemi alapú erőszak magas látenciájának is. A látencia a nemi erőszak (Powell 2015:573, Virág 2001:155), a családon belüli erőszak (Amnesty International 2012, Spronz 2016, Hornyik 2020:126) és a gyerekekkel szembeni szexuális abúzus (Lonne–Parton 2014) esetében is kiemelkedően magas, vagyis e bűncselekmény-típusoknál jogi értelemben vett igazságszolgáltatásról az esetek túlnyomó többségében nem beszélhetünk.²

Az elmúlt években több olyan üggyel is találkozhattunk a magyar nyilvánosságban, amelyek során a média és rajta keresztül a közvélemény igyekezett elszámoltatni valamilyen nemi alapú erőszak vélelmezett elkövetőjét. Erre példa a Kiss- és a Marton-ügy is, amelyek természete a médiabíráskodás (Greer–McLaughlin 2011, 2012a, 2012b) fogalmával ragadható meg leginkább. A médiabíráskodás (*trial by media*) olyan, a hírmédia által gerjesztett folyamatként írható le, amelyben a bűnösöket a média közvetítésével a közvélemény ítéli meg és ítéli el – a valós, „hivatalos” igazságszolgáltatás mellett vagy helyett, vagyis egyféle „alternatív”, informális igazságszolgáltatásként működik. Kérdés persze, hogy mikor, kinek a számára és milyen áron képes a médiabíráskodás valóban igazságot szolgáltatni. Milyen körülmények fennállásakor van egyáltalán esélye egy esetnek üggyé válni a médiában? Képes-e a médiabíráskodás az egyének felelősségre vonásán kívül hatást gyakorolni (vagy legalább rákérdezni) azokra a társadalmi viszonyokra, amelyek a nemi alapú erőszaknak megágyaznak?

Jelen tanulmány a fenti kérdések megválaszolásához újságírókkal készített interjúkon keresztül próbál közelebb kerülni. Mivel mind az alternatív igazságszolgáltatásra, mind a társadalmi beágyazottság érintésére és a normák formálására akkor nyílhat esély, ha az ügy elindul és a médiabíráskodás „ki tud fejlődni”, a kutatás elsősorban ezekre az aspektusokra fókuszál. Azt vizsgálja, hogy milyen vezérelvek és dinamikák szerint működik a médiabíráskodás a mai magyar online média kormánytól független részében³ a nemi alapú erőszakkal kapcsolatos ügyekben: milyen tényezők játszanak szerepet az ilyen ügyek kirobbanásában, felerősödésében, illetve lecsengésében és elhalásában, valamint milyen motivációk és kényszerek mozgatják és korlátozzák a médiabíráskodásban részt vevő újságírókat.

A nemi alapú erőszakügyek médiabeli megjelenésével több hazai tanulmány foglalkozik (Kormos 2011; Hartai 2015; Nádori 2018; Parti 2013, 2014; Prischetzky 2011), a médiabíráskodás fogalmának és elméleti megközelítésének használata ugyanakkor a magyar nyelvű szakirodalomban nem jellemző. Egy korábbi tanulmányomban (Virágh 2020b) – amelyben a Kiss-ügyet a médiabíráskodás fogalmából kiindulva elemeztem – már tettem egy kísérletet az angolszász közegben született *trial by media* magyarországi adaptációjára, amellyel érvelve, hogy ez az elméleti keret bizonyos változtatásokkal magyarországi kontextusban is alkalmas lehet a Kiss László-ügy mint médiabeli jelenség megragadására és értelmezésére. Jelen tanulmány másik célja ennek a munkának a folytatása, a médiabíráskodás magyarországi kontextualizálásához való hozzájárulás, ezúttal a nemi alapú erőszakügyek tágabban értelmezett körére vonatkozóan, az újságírói nézőpontra építve.

A tanulmány a médiabíráskodás elméleti keretének felvázolásával kezdődik és a kutatás módszerének leírásával folytatódik. Ezután következik az újságírókkal készített mélyinterjúk eredményeinek bemutatása, végül a tanulmány a főbb eredmények összefoglalásával, a kutatási kérdésekre az interjúk alapján adható válaszokkal zárul.

2 Ebből a szempontból a Kiss- és a Marton-ügy eltér: Kiss Lászlót elítélték és letöltötte a börtönbüntetését, Marton László viszont (legalábbis Magyarországon) korábban sosem került sem bíróság, sem etikai bizottság elé. Ugyanakkor mindketten hatalmas köztisztletnek örvendő, rendkívül sikeres és megbecsült közéleti szereplők lehettek.

3 Kormányközeli médiaportfólióba – melynek tulajdonosi hálóját a Fidesz-KDNP kormányhoz lehet kötni – 2016 decemberében tizenegy médiacég, tizennégy tulajdonos és közel száz cím tartozott bele (Bátorfy 2017:7). Az ebbe a portfólióba bele nem tartozó médiumok összességét nevezem ebben a tanulmányban kormányfüggetlen médiának.

MÉDIABÍRÁSKODÁS

A médiabíráskodás (*trial by media*) fogalmát Chris Greer és Eugene McLaughlin konceptualizálták egy a „médiá-igazságszolgáltatás szociológiájának” (*sociology of media justice*) kidolgozását célul kitűző projekt keretében a brit országos sajtóra vonatkozó kutatásuk alapján (Greer–McLaughlin 2012a:413). A médiabíráskodást „*piacvezérelt, multidimenziós, interaktív, populista igazságszolgáltatásként*” definiálják, „*ahol az egyéneket a közvélemény bírósága előtt vonják felelősségre és ítélik el*” (Greer–McLaughlin 2012a:397). A médiabíráskodás tárgya és formája igen változatos lehet. Célkeresztjében állhat híresség vagy korábban ismeretlen ember, történhet a bírósági tárgyalással párhuzamosan vagy attól függetlenül is, apropóját azonban mindig valamilyen, a (feltételezett) morális konszenzust súlyosan sértő cselekmény adja, amellyel kapcsolatban a média egyszerre léphet fel a közhangulat tükréeként és a közvélemény hangjaként, egyúttal a társadalom lelkiismereteként, a közérdek és-erkölcs védelmezőjeként is (Greer–McLaughlin 2012a:397, Inglis–MacKeogh 2012:70).

Ez utóbbi funkciója alapján a médiabíráskodás fogalma a média hatásmechanizmusait értelmező elméletek közül⁴ a média rituális megközelítéséhez kapcsolódik, mely a kommunikációval kapcsolatban a hangsúlyt nem az információk megosztására, vagyis az üzenetek *térbeli* terjesztésére, hanem a közösen osztott hiedelmek megjelenítésére és ezáltal a társadalom adott *időbeli* fenntartására helyezi (Carey 1992:15). A médiabíráskodás ez alapján médiarítusként is felfogható. A médiarítusok arra szolgálnak, hogy „*elvezessék a közösséget a rosszból a jóba, a profánból a szentbe, az immorálisból a morálisba*” (Bajomi-Lázár 2017:73). Maga a leleplezés a negatív-kiközösítő rítusokhoz áll közel (Császi 2002:127), az elkövető nyilvános bocsánatkérése pedig egyfajta purifikációs vagy jóvátételi rítusként értelmezhető (Császi 2001:10, 2002:82).

A határsértések bemutatásán és elítélésén keresztül a médiabíráskodás így a társadalmi normarendszer fenntartásának és megújításának egyfajta eszköze, hasonlóan a televíziós tabloidokhoz (bulvárműsorokhoz),⁵ specifikusan a *talk show* műfajához.⁶ A *talk show* „*a közönségnek szánt morális tanmese*” (Császi 2002:129): szimbolikusan szolgáltat igazságot az áldozatoknak, és nyilvános morális ítélezést és megszégyenítést jelent az elkövetők számára (Császi 2010). Jenei Ágnes (2005:7) szerint „*egy társadalmi ördögűző rítusról van szó, amelyben a normalitás határainak kijelölése és fenntartása folyik*”. Vagyis a *talk show*-nak – a médiabíráskodáshoz hasonlóan – normamegerősítő funkciója van, miközben kritikai és emancipatorikus potenciállal is rendelkezik (Császi 2005, Jenei 2005).

Bár a médiabíráskodás dramaturgiájában, szerep- és szókészletében magát a bírósági tárgyalást másolja, alapvetően erkölcsi és nem jogi kategóriákban gondolkodik. Ezzel a közbeszéd moralizálódásának és a viktimizációs diskurzusoknak a trendjébe is illeszkedik, amelyek során elkövetők és áldozatok konstruálódnak (Kiss–Szabó–Farkas 2021, Zombory 2019), az áldozatközpontú érdekképviselet pedig a szenvedés legitimáló erejére épül (Noor et al. 2018).

Mivel a médiabíráskodásban a média helyettesíti a nyomozót, az ügyészt és a bírót is, a vádlott Greer és McLaughlin szerint (2011:27) szinte teljesen védtelen marad. A médiabíráskodás jogi kritikája problematizálja

4 Összefoglalóért lásd: Bajomi-Lázár 2017.

5 Bulvármédiának Bajomi-Lázár Péter (2003) szerint azokat a műsorokat és médiumokat tekinthetjük, amelyeknél nem a valóság feltárása, hanem a témák szenzáció- és botrányfókuszú, személyiség- és eseményközpontú bemutatása áll a középpontban.

6 Miközben nyilvánvaló különbség a médiabíráskodás és a *talk show* között a médiabíráskodás esetében a több médium együttes részvétele, a hírmédia kitüntetett szerepe, a folyamat elhúzódása és az előre megírt forgatókönyvvel szemben az események kiszámíthatatlansága.

a folyamatban lévő bírósági eljárás média általi befolyásolását (Chesterman 1997, Wright–Ross 1997),⁷ a személyiségi jogok esetleges megsértését, a korábban jogi értelemben már megbűnhődött elkövető meghurcolását (Sárközy 2017), valamint az ártatlanság véelmének csorbulását (Powell 2015:578). Ráadásul előfordulhat, hogy a média által megőrzött vádlott végül ártatlannak bizonyul. Ez utóbbi esetben a médiabíráskodás könnyen média feletti bíráskodásba (media on trial) csaphat át (Greer–McLaughlin 2012a:410).

Mindezen kritikák mellett ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy a médiabíráskodás emancipatorikus potenciállal is rendelkezik: az igazságszolgáltatási eljárás befolyásolása, a nyomásgyakorlás például kifejezetten kívánatos lehet olyan esetekben, amikor az intézményrendszer hiányosságai, vagy korrupció áll az ügy elakadásának hátterében (Ray–Dutta 2015), esetleg olyan bűncselekményről van szó, ahol az igazságszolgáltatási rendszerben is jelen lévő sztereotípiák, diszkrimináció és intézményi szexizmus miatt óriási a látencia, mint a nemi alapú erőszakügyek esetében is. Ezen ügyek médiabíráskodása során tehát egyrészt (egyéni szinten) az alternatív igazságszolgáltatás facilitálására, másrészt (társadalmi szinten) a nemi alapú erőszakkal kapcsolatos rendszerszintű problémákra és sztereotípiákra való rákérdezésre, végső soron a társadalmi attitűdök és normák formálására is megnyílhat az esély.

Az egyének szintjén az igazságszolgáltatás és a felelősségre vonás szimbolikus értelemben vett erőszakként értelmezhető, hiszen a médiabíráskodás általában a (feltételezett) elkövető nyilvános leleplezéseként kezdődik (Boltanski 1987) és nyilvános megszégyenítéseként folytatódik. Zeynep Direk (2020:40) – aki a médiabíráskodás helyett az azzal rokon „szégyen politikája” (*politics of shame*) fogalmat használja – arra hívta fel a figyelmet, hogy az elkövető megszégyenítése, reputációjának lerombolása egyfajta „társadalmi halál” (*civil death*). A nemi alapú erőszak esetében, ahol a szégyen hagyományosan az áldozathoz tapadt, ennek külön jelentősége is van (Wood–Rose–Thompson 2019:378).

A nyilvános megszégyenítésnek ideális terepe a közösségi média.⁸ Wood és szerzőtársai (2019) a közösségi média általi bíráskodást „virális igazságszolgáltatásként” (*viral justice*), a médiabíráskodás egyik formájaként definiálták (Wood–Rose–Thompson 2019:380). A fő különbséget Greer és McLaughlin médiabíráskodás fogalmához képest abban látják, hogy a virális igazságszolgáltatás nem piacvezérelt és nem a média intézményei által kezdeményezett, hanem alulról építkező jelenség, vagyis képes megkerülni a média hagyományos kapuőreit. A közösségi média így lehetőséget ad az áldozatnak a kezdeményezésre, saját megőrzésének problematizálására és az elkövető számonkérésére is, vagyis végső soron a szégyen az áldozatról az elkövetőre történő áthelyezésére vagy legalábbis ennek megkísérlésére, amivel az informális igazságszolgáltatás társadalmi gyakorlatait is facilitálhatja (Powell 2015:573).

Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy az ügy nyilvános térbe kerülése nem csak az elkövető, hanem az áldozat számára is a szimbolikus erőszakkal való kitettség kockázatát hordozza, hiszen a médiabíráskodás során nem csak az elkövető, hanem az áldozat hitelessége is mérlegre kerül. Az áldozat hitelessége és a felé irányuló szimpátia nagymértékben függ attól, hogy mennyire áll közel az „ideális áldozat” (Christie 1986:18) vagy „megkérdőjelezhetetlen áldozat” (Virágh 2020a) képéhez, más szóval hová pozícionálódik az áldozatiság

7 Az angolszász kontextusban született ilyen jellegű kritikáknak külön nyomatókat ad, hogy ezekben az országokban jellemzően nem a bíró, hanem az esküdtszék hoz ítéletet.

8 Amíg a közösségi médiáról mint platformról gondolkodtak, jellemzően nem tekintették a hagyományos értelemben vett média részének. Ma már azonban minden újság, televízió és rádió rendelkezik közösségimédia-profillal is, amelyet szintén szerkesztők kezelnek. Emellett az elmúlt években világossá vált, hogy a Facebook algoritmusok segítségével befolyásolja, hogy pontosan milyen tartalmak jelenjenek meg az egyes felhasználók falán, valamint az általa elfogadhatatlannak tekintett tartalmakat törölheti is. Mindezek miatt megalapozottan sorolható a közösségi média is a média fogalma alá (Kiss–Szabó 2019).

hierarchiájában (Greer 2017:49). Az „ideális áldozat” képétől távol eső áldozattal akár az is megtörténhet, hogy végül ő maga válik vádlottá a médiabíráskodás folyamatában,⁹ vagyis (alternatív) igazságszolgáltatás helyett újabb (szimbolikus értelemben vett) erőszakban lesz része.

Ami a médiabíráskodás emancipatorikus potenciáljának társadalmi szintjét illeti, a szakirodalomban kétféle állásponttal találkozhatunk. Jewkes (2004:43–46) szerint a média uralkodó értelmezési kerete individualista, vagyis rendszerszintű problémák bemutatása helyett jellemzően egyéni drámákat láttat. Ennek oka, hogy a kereskedelmi médiában az olvasókért és nézőkért folytatott versenyben egyre nagyobb nyomás nehezedik a hírközlés hagyományos normáira. Ennek következménye a bulvárosodás (*tabloidization*) és a tájékoztató és szórakoztató tartalmak keveredése (*infotainment*) (Norris 2001). A média a hírfeldolgozás megkönnyítése érdekében a bonyolult összefüggések egyszerűsítésére törekszik. A valóságot dramatizált formában, történetként ábrázolja, a folyamatok helyett a személyekre fókuszál, és nagyban épít a sztereotípiákra is (Bajomi-Lázár 2003).

Ennek ugyanakkor látszólag ellentmond az a megfigyelés, miszerint a médiabíráskodásban a hibáztatás és felelősségtulajdonítás motívuma nem csak egyénekre, hanem intézményekre, sőt az egész társadalomra is kiterjedhet (Greer 2017:59).¹⁰ Az ügyek ily módon történő felnagyítása ugyanúgy fakadhat a piacvezérelt működési logikából, hiszen az újabb érintettek bevonása növeli a hírértéket (Harcup–O’Neill 2017:1482). A médiabíráskodás fő fókusza ugyanakkor ezzel együtt is individuális maradhat, ebben az esetben az áldozat és a vádlott valami nagyobb ügy vagy jelenség szimbólumává, képviselőjévé válhat (Greer 2017:59).

MINTA ÉS MÓDSZEREK

A kutatás kvalitatív módszertannal dolgozott, újságírókkal készített félig strukturált interjúkra épült. Az interjúk a doktori disszertációhoz készültek, melynek témája a szexuális erőszak- és zaklatás-ügyek nyilvános diskurzusainak vizsgálata két esettanulmányon, a Kiss László- és a Marton László-ügyön keresztül. A disszertációban a diskurzuselemzés korpuszának összeállításakor az ügyek idején leglátogatottabb online híroldalakon és magazinokon szereplő cikkekből és az általuk hivatkozott megszólalásokból indultam ki. A két ügy kirobbanásának idején ugyanaz a hat médium volt az első hat helyen (bár nem ugyanabban a sorrendben): az *Origo*, az *Index*, a *24.hu*, az *nlc*, a *blikk.hu* és a *hvg.hu* (Digitális Közönségmérési Tanács 2016, 2017). Olyan interjúalanyokat kerestem, akik a diskurzuselemzés korpuszába is bekerülő, újságírói véleményt vagy

9 Erre példa a 10 évesen elrabolt és 8 éven át fogva tartott Natascha Kampusch esete, aki szabadulása után nem sokkal meglehetősen megosztó személyiséggé vált az angolszász médiában, viselkedése ugyanis nem illeszkedett az „ideális áldozat” képéhez (Gilmour 2013). Szintén távol állt ettől a sztereotipikus képtől a magát öntudatlanra ívó és ezután csoportosan megerőszkolt 16 éves, amerikai gimnazista lány, akinek áldozatiságát annak ellenére vonták többen kétségbe, hogy a bűncselekmény megtörténtét fotók és videók bizonyították (Powell 2015, Thacker–Day 2017). De gondolhatunk a „Zsanett-ügyre” is, ahol az őt igazoltató rendőröket csoportos nemi erőszakkal vádoló fiatal nő szexuális előtörténete, majd öltözködése és viselkedése is tematizálódott és megítélésre került a bulvármédiában. A nyilvános megszégyenítés tárgya az ügy előrehaladtával egyre inkább Zsanett lett, akinek – ezzel párhuzamosan – a hitelessége is megkérdőjeleződött, és áldozatból rövidesen vádlottá vált a média bizonyos részében (Kormos 2011). Az „ideális áldozatra” ezzel szemben a 25 évesen meggyilkolt pécsi rendőrségi pszichológus, Bándy Kata lehet példa, aki felsőfokú végzettséggel és felelős hivatással rendelkező fiatal, csinos, szőke nő volt (Parti 2013).

10 Ezt mutatják a Parti Katalin (2013:145) által a Bándy Kata meggyilkolásával kapcsolatos hírekben azonosított, a konkrét üggyel kapcsolódó, de az egyéni szinttől elrugaskodó olyan diszkurzív mintázatok, mint például a romakérdés, a halálbüntetés visszaállítása, a közbiztonság romlása, a nyomortelepen élők siralmas lakáshelyzete vagy a nők elleni férfierőszak.

állásfoglalást is tartalmazó cikket írtak a Kiss- és/vagy a Marton-ügyben.¹¹ Így tehát ez a két ügy szerepet játszott mind az újságírók kiválasztásában, mind a feltett kérdések meghatározásában, az interjúk tematikájában. A megkérdezett újságírók ugyanakkor jellemzően több más hasonló témájú üggyel is foglalkoztak pályájuk során, amelyekre szintén hivatkoztak egy-egy jelenség bemutatásakor. Ezért tanulmányomban a hazai online térben zajló médiabíráskodás jellemzőit és lefolyását a Kiss- és Marton-ügy mellett az újságírók által említett egyéb, nemi alapú erőszakkal kapcsolatos ügyeken keresztül mutatom be, továbbá építke a Kiss László-üggyel kapcsolatos kutatásaim korábbi eredményeire is (Virágh 2019, 2020a, 2020b).

A Kiss- vagy Marton-ügyben véleménycikkeket író újságírók megkeresése részben nyilvánosan elérhető emailcímen keresztül, részben személyes kapcsolatok mozgósításával, illetve hólabdamódszerrel történt. Összesen tizenhat újságírót és egy szerkesztőséget (az *Origo* szerkesztőségét)¹² kerestem meg, végül tíz újságíróval sikerült interjút készítenem. A cikkek születésének idején a megkérdezett újságírók közül hárman az *Index*nél, ketten a *hvg.hu*-nál, ketten az *nlc*-nél dolgoztak, egyikük az *Origo*, egyikük a *24.hu*, egyikük pedig a *444*¹³ munkatársa volt.¹⁴ Az *Origo* szerkesztősége egyáltalán nem reagált a megkereséseimre, más újságírókkal (köztük a *blikk.hu* véleménycikk-szerzőjével) pedig egy ponton megszakadt a kommunikáció vagy lemondás miatt hiúsult meg az interjú.

Az *Origo* tulajdonosváltása a Kiss- és a Marton-ügy között zajlott le, aminek eredményeképpen a korábban kifejezetten kormánykritikusnak számító *Origót* ma már a kormányközeli médiaportfólió részeként tartják számon (Bátorfy 2017:7). Az *Origónál* dolgozó interjúalany még a tulajdonosváltás előtt, a Kiss-ügy idején volt a lap munkatársa. A tulajdonosváltás utáni *Origónál* dolgozó újságíróval nem sikerült beszélnem, így a mintában nem képviselteti magát kormányközeli médium.¹⁵ Hasonlóképpen hiányzik a mintából a tabloid is. Ez behatárolja a kapott eredmények általánosíthatóságát, ami a kutatás komoly korlátja, hiszen feltételezhető, hogy a médiabíráskodás mechanizmusa másképpen működik mind a valamelyest más újságírói elveket magáénak valló bulvármédiában (Bajomi-Lázár 2003), mind a kormányközeli médiumoknál, amelyekre a központosított kormányzati kommunikáció alapvető befolyással bír (Bátorfy 2017:22). Ezen interjúk eredményeiből így a magyarországi online médiának azon részére vonatkozóan vonhatók le következtetések, amely sem bulvárnak nem nevezhető, sem az úgynevezett kormányközeli médiaportfólióba nem tartozik bele.

11 Felmerülhet a kérdés, hogy egészen pontosan kik a médiabíráskodás aktorai? Greer és McLaughlin tanulmányai (2011, 2012a, 2012b) ezt a kérdést nem érintik, bár elemzésükből arra lehet következtetni – és magam is ezen a véleményen vagyok – hogy a (tág értelemben vett) médiabíráskodás részese minden az ügyben született hír, aktora minden az ügyben nyilvánosan véleményt nyilvánító megszólaló. Bár a hírcikkek hagyományosan nem tartalmaznak újságírói állásfoglalást, a hír és véleménycikkek határa ma a médiában egyre jobban elmosódik. A Kiss- és Marton-ügyben született cikkek vizsgálata is arra enged következtetni, hogy sokszor az alapvetően leíró jellegű hírcikkek is erősen értéktelített, az olvasót befolyásolni igyekvő címmel rendelkeznek. De még ha ez nem is teljesül, a hírcikkek akkor is hozzájárulnak a tematizáláshoz, az ügy témakonstrukciójához, vagyis a médiabíráskodás részének tekinthetők (gondoljunk csak például egy újabb áldozat felbukkanásáról tudósító hírcikkre). Mindezzel együtt jelen kutatásban olyan újságírók elérésére törekedtem, akik a Kiss- és/vagy Marton-ügy médiabíráskodásában saját véleménycikkkel, esetleg oknyomozó-leleplező cikkel is részt vettek, vagyis annak nem periferikus, hanem központi figurái voltak, így a mozgatórugókat illetően is nagyobb rálátással rendelkeztek.

12 A (tulajdonosváltás utáni) *Origo* esetében a szerkesztőség megkeresésének az volt az oka, hogy a Marton-ügyben az *Origo* által közölt véleménycikkek túlnyomó többsége szerkesztőségi cikk volt, ahol a szerző kiléte nem ismert.

13 A *444*-es újságíró megkeresését az indokolta, hogy a Marton-ügyben különösen fontossá váló, minden más médium által is hivatkozott cikk szerzője volt (Nádori 2018).

14 Az újságírók közül hárman máshol dolgoztak az interjú elkészülésének idején, mint a Kiss- vagy Marton-ügy idején. Ketten a felsorolt lapok közül másikkhoz váltottak, egyikük pedig az interjú idején már nem újságíróként tevékenykedett.

15 Az *Index* a szerkesztőség 2020 júliusi tömeges felmondása előtt, vagyis a Kiss- és Marton-ügy idején szintén kormánykritikus médiumnak számított.

A minta ily módon meglehetősen homogén, ami abban is tetten érhető, hogy az utolsó interjúk esetében a korábban kirajzolódó mintázatok ismétlődése és nem pedig új szempontok felmerülése volt a jellemző. Így – amennyiben a tanulságok levonásánál a szerióz és kormánykritikus online médiára szorítkozunk, valamint nem tűzzük ki célul a kormánykritikus és kormányközeli, valamint a szerióz- és bulvármédia összehasonlítását – a minta további bővítése a szaturációs pont elérése miatt a viszonylag alacsony elemszám¹⁶ ellenére sem indokolt (Bryman 2012:426, Kvale 1996:102).

A tíz interjú közül kilenc 2019 november¹⁷ és 2020 február között készült személyesen, egy pedig a járványhelyzet miatt 2021 januárjában telefonon. Az interjúk közül a legrövidebb 43 percig, a leghosszabb 87 percig tartott, az interjúk átlagos hossza 61 perc volt. A strukturált interjúvázlat első részében az ügygyé válás feltételeiről, az újságírói eljárásrendről és a szokásosan követett protokollokról volt szó a szexuális erőszakkal és zaklatással kapcsolatos ügyekben általában, de gyakran szóba kerültek nem szexuális jellegű, de szintén nemi alapú, jellemzően párkapcsolati erőszakügyek is. Ezután került sor a Kiss- és Marton-ügyre vonatkozó konkrét kérdésekre, ideértve az újságírók által írt cikkek születésének körülményeit, a megírás motivációit is. Végül a harmadik rész a média szerepével és (az áldozat, az elkövető és a társadalom felé is vállalt vagy nem vállalt) felelősségével kapcsolatos kérdéseket foglalta magába.

Az okostelefonnal rögzített interjúkat a legépelés után Atlas.ti 8 szövegelemző program segítségével kódoltam. Az elemzés során a megalapozott elmélet (*grounded theory*) megközelítést (Charmaz 2006, Strauss–Corbin 1997) alkalmazva céloim annak feltárása volt, hogy milyen mozgatórugók és vezérelvek működtetik a médiabíráskodást a magyar kormányfüggetlen online média nem bulvárhoz tartozó részében. A kódolás során nem volt előre meghatározott listám, a kódok az interjúszövegek elemzése során alakultak ki. Ugyanakkor a médiabíráskodás elméleti koncepciójához tartozó fogalmak és az interjú-vezérfonalban szereplő kérdések orientáltak a kódolási folyamatot. A folyamatos összehasonlítás (*constant comparative method*) megalapozott elmélethez kapcsolódó módszerét (Bryman 2012:568, Bowen 2008:139) alkalmazva a kódolás során úgy jártam el, hogy az új interjúszövegek elemzése során azokat folyamatosan a korábban már elemzett szövegekhez és kódokhoz hasonlítottam. Új kódok felmerülése esetén azok relevanciáját a korábban már elemzett interjúszövegekkel kapcsolatban folyamatosan ellenőriztem. Következő lépésként a kódokat témák és altémák szerint csoportosítottam. A megalapozott elmélet logikáját követve (Charmaz–Belgrave 2012:347–348) a kutatás lépései nem teljesen lineárisan követték egymást, hanem a különböző fázisok kölcsönhatásban voltak és visszahatottak egymásra. A kódok, témák és altémák tehát egy iteratív kutatási folyamat, a kutatás és elemzés különböző lépései közti oda-vissza mozgások, visszacsatolások és finomhangolások eredményeképpen alakultak ki.

Az elemzés során végül összesen 59 kódot,¹⁸ két fő- és tíz altémát azonosítottam.¹⁹ A két főtéma (1) a médiabíráskodás kezdetei, az ügyek kirobbanásának, a „megírhatóságnak” a feltételei, illetve (2) az ügyek felerősödésében és lecsengésében szerepet játszó faktorok. Az első téma két altémára bontható, ugyanis a nevesítés formális szempontjai, „hivatalos” feltételei mellett a Marton-ügy is azt példázta és az újságírók

16 Kvale (1996:103) az alacsony elemszám problematikusságát is vitatja kvalitatív interjúk módszertan esetében. Arra hívja fel a figyelmet, hogy hibás az a kvantitatív kutatási módszereket etalonnak tekintő előfeltevés, miszerint kvalitatív interjúk kutatás esetében a tudományosság az interjúk számában mérhető.

17 A 2019 novemberében készült interjúknak külön aktualitást adott Gothár Péter rendező éppen akkor futó ügye.

18 Az 59 kód közül 54 már az első hat interjú kódolása során előállt. A 7. interjú feldolgozása már csak 3, a 8. interjúé pedig 2 új kódot eredményezett. A 9. és 10. interjú során nem született új kód, vagyis az utolsó két interjú során már csak a korábban felmerült mintázatok ismétlődése volt a jellemző.

19 A részletes kódstruktúrát lásd a Függelékben.

más történetei is arról tanúskodtak, hogy ezek a hivatalos keretek nem minden körülmény között tarthatók. Az ügyek felerősödésében és lecsengésében szerepet játszó faktorok közül nyolcat azonosítottam, melyek a következők: (1) az ismert és/vagy köztiszteletben álló ember hírértéke, (2) a vádlott reakciója és a személyét érintő következmények, (3) rendszerszintű problémák, (4) az ügyek egymásra épülése, (5) az újságírók személyes elkötelezettsége és felháborodása, (6) a kereskedelmi média piacvezérelt működési logikája, (7) a szimbolikus erőszak aránytalanságának percepciója, valamint (8) az ügyek politikai térbe kerülése.

A tanulmány következő részében a kutatás eredményeit mutatom be. Az interjúalanyok által elmondottakat a szakirodalom fényében értelmeztem, megállapításaimat az interjúkból származó idézetekkel illusztráltam. Az interjúkból származó idézetek hivatkozására az anonimitás megőrzése miatt csak az interjúalany számát (pl. I2) használtam.²⁰ Interjúalanyaimat a szövegek felhasználásáról és a titoktartásról tájékoztattam,²¹ az idézetek anonim közzétételébe mindannyian beleegyeztek. Bár az interjúalanyok egy része ugyanezt névvel is vállalta volna, úgy tartottam etikusnak, ha az idézeteket egységesen anonim módon kezelem.

EREDMÉNYEK

A médiabíráskodás kezdete, a leleplezés és az ügyvé válás feltételei

Nevesítés: a hivatalos keretek

A médiabíráskodás kezdete tulajdonképpen onnantól számítható, hogy a sajtó egy névvel áll elő, és ezzel a vádlott kiléte nyilvános információvá válik.²² A nevesítésnek a megkérdezett újságírók szerint szigorú feltételei vannak. Ezen a ponton élesen elválnak egymástól a folyamatban lévő bírósági ügyek, és a jogon kívül eső ügyek. Ha olyan ügyről van szó, ahol a jogi eljárás folyamatban van (kezdve a gyanúsítástól) vagy esetleg le is zárult, a helyzet az újságíró szempontjából tiszta: a hivatalosan megvádolt közszereplő nevesíthető. Ha azonban a szóban forgó cselekmény (1) büntetőjogi kategória ugyan, de a jogi eljárás még nem kezdődött el, vagy (2) büntetőjogi kategória lett volna, de már elévült, így jogorvoslatra nincs esély, vagy (3) jogi értelemben nem számít bűncselekménynek, erkölcsi értelemben viszont elítélendő, akkor az ügyet megíró újságírónak nagy körültekintéssel kell eljárnia.

A nemi alapú erőszakkal kapcsolatos esetekben gyakori, hogy maga az áldozat jelentkezik az újságírónál a történetével. Az újságírónak ilyenkor mérlegelnie kell, hogy az ügy megírható-e, és ha igen, nevesíthető-e az elkövető. Az általam megkérdezett újságírók szerint a nemi alapú erőszakkal kapcsolatos ügyek kezelésére írásos protokoll nincs, de vannak sorvezetők, amiket igyekeznek követni, különösen a nevesítés kényes és kockázatos kérdésében. Ezek részben olyan objektív szempontok, mint a *fact checking*, vagyis a tények ellenőrzése, az áldozat által elmondottaknak való utánajárás, az ellenőrizhető részletek (például a helyszín sajátosságai) helytállóságáról való megbizonyosodás.

Vannak azonban teljességgel szubjektív elemei is az áldozati hitelesség megítélésének, ahol az újságíró lényegében a megérzéseire támaszkodik (amelyeket az „ideális áldozatról” alkotott társadalmi konstrukciók óhatatlanul befolyásolnak). Az áldozatiság szubjektív megítélése esetenként annyira nem a tudatos szinten

20 Mivel a kutatás minden lépését magam végeztem a szervezéstől az interjúk elkészítésén és legegésén át az elemzésig, és a leiratokat nem osztottam meg mással, így azokat nem, csak a tanulmányban szereplő idézeteket anonimizáltam.

21 Ez csökkentette a személyes adatfelvételből eredő torzítás esélyét is.

22 Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az ügy megnevezés előtti része (például a Marton-ügyben) a későbbi szimbolikus erőszak szempontjából nem számít, hanem mindössze azt, hogy nevesítés nélkül aligha lehet az elkövető feletti médiabíráskodásról beszélni.

működik, hogy a hiteles áldozatiság mibenlétét egyes újságírók egyáltalán nem tudták konkretizálni azon túl, hogy „látszik a szemén” (19). Akik pedig meg tudták fogalmazni, mit értenek ezalatt, a szakirodalomból ismerős, egymásnak is ellentmondó szempontokra mutattak rá, mint például, hogy az áldozat látszólag mennyire traumatizált (például elsírja-e magát a beszélgetés közben), vagy épp ellenkezőleg: „mennyire stabil mentálisan” (vagyis mennyire higgadt és összeszedett), esetleg „mennyire okos” (vagyis mennyire beszél összefüggően – 18). Ugyanakkor kritikusan reflektáltak is saját elvárásaikra, mondván ez „rossz ízű [...]csupa unszimpatikus dolog” (18), és ellentmondásokkal is terhelt, hiszen az áldozatok nagy része éppen a trauma miatt nem képes higgadtan és összeszedetten fogalmazni a vele történetekkel kapcsolatban (BenEzer 2000).

Az újságíró személyes meggyőződése az áldozat igazságáról ugyanakkor csak egyfajta nulladik pont, kiindulási alap a további munkához. Egyetlen áldozat története alapján – ha mégoly meggyőző is – csak kivételes esetekben és akkor is csak név nélkül (álnévvel) írható meg a történet. Ahhoz, hogy névvel is megírható legyen, ennél keményebb bizonyítékokra van szükség. Ilyen kemény bizonyíték lehet, ha kép- vagy videófelvétel is rendelkezésre áll (ilyen eset volt például Orosz Bernadett ügye). A másik – és egyben legcélravezetőbb módszer – a tanúk felkutatása. A szexuális támadások és visszaélések jellemzően nem tanúk szeme előtt történnek, ami a bíróságokon is megnehezíti a bizonyítást (Parti–Szabó–Virág 2017:168). Tanú lehet ugyanakkor a médiabíráskodás szempontjából az is, akinek az áldozat már korábban elmondta, hogy mi történt vele. A legerősebb bizonyíték, a legkívánatosabb forgatókönyv az újságíró számára azonban mégiscsak az, ha az első áldozat mellé további áldozatokat is talál. A legalább kettő (de minél több), egymástól független, de hasonló mintázatokat tartalmazó történet az újságírók egyöntetű véleménye alapján bizonyítéknak tekinthető – az áldozatok így egymás tanúiként funkcionálnak.

A fenti sorvezetők követése, a megvádolt személy bűnösségéről való előzetes megbizonyosodás az újságírók részéről egyfelől az újságírói etika, egyben a magát mind a bulvártól, mind a kormányközeli médiumoktól élesen elhatároló „felelős és tisztességes” (12) újságírói identitás része.²³ Másfelől a megbizonyosodás az újságíró (és az újság) számára elemi érdek, önvédelem is, a nevesítés ugyanis jogi kockázatot jelent. Rágalmazásért, vagy rágalom híreszteléséért a megvádolt egyén beperelheti a lapot, a perben pedig az újság feladata bizonyítani, hogy a felületén megjelent állítások igazak. Az elbukott pernek komoly materiális következménye lehet a lapra nézve mind rövid, mind hosszú távon a fizetendő kártérítés és a helyreigazítás miatt károsodó hírnév miatt. Magyar kontextusban semmiképpen sem mondhatjuk tehát, hogy a médiát semmi sem korlátozza és a vádlott teljesen eszköztelen.

„Azt is nagyon szigorúan figyelembe kell venni, hogy erre jogszabályok vannak, nem vádolhatunk bűncselekménnyel embereket. Ez egy jogi aspektus. Ha az újságot megbüntetik egy 20–30 milliós bírságra, akkor nagyon nehéz helyzetbe kerül. Ha mindössze két állítás áll egymással szemben, akkor nem feltétlenül lehet valamit megírni” (13).

„Azért kell a feltételezett elkövetőt megvédeni ezzel, mert ezzel magadat is véded, hogy ne legyél perelhető, meg ne kelljen helyreigazítást adni, mert azzal pont a hitelességed rúgod térden” (15).

A szigorú magyar sajtótörvény abszurd példaként hozta fel az egyik újságíró, amikor a Magyar Távirati Iroda (MTI) jelentetett meg egy később hamisnak bizonyult hírt, és megbüntették azokat a sajtóorgánumokat, amelyek lehozták azt. Mindezek eredményeképpen az újságírók olyan ügyek kirobbantásában érdekeltek,

²³ Ez a diszkurzív határmunkálat az újságírás demokratizáló értékének és a média örkutya-szerepének felfogásából ered, ami a politikailag elkötelezett tartalmakat etikátlannak, az azokat előállító újságírókat másodrendű újságírónak tartja (Tófalvy 2016:12), esetleg – ahogy arra a válaszadók között szintén volt példa – ki is zárja az újságírók köréből.

ahol nem pusztán személyesen győződnek meg annak valóságtartalmáról, hanem azt bíróságon is bizonyítani tudják. Több újságíró számolt be olyan ügyről, ami végül a fiókban maradt, mert nem volt elég bizonyíték. Mindez azt jelenti, hogy a felkutatott áldozatoktól és egyéb tanúktól az újságírók nem csak a történetük anonim közzétételét kérik, hanem azt is, hogy ezt a történetet egy esetleges perben a bíróság előtt is vállalják – ami egyben az anonimitásból való kilépést is jelentené számukra. Ez egy újabb komoly szűrő, hiszen a nyilvánosság elé állásra az áldozatok közül csak kevesen állnak készen.

„Az egyik legfontosabb probléma, hogy ezek az emberek eleve nem szeretnék erről beszélni, pláne nem egy újságírónak. Ha az újságíró rábeszéli, akkor is megpróbál minél kevésbé felismerhető lenni, és a legkevésbé szeretné, hogy azzal fenyegetsem, hogy jönnie kell a bíróságra” (12).

Az, hogy az áldozatok ódzkodnak a nyilvánosság elé lépni, nem meglepő. Az áldozat nevesítése – ahogy arra korábban kitértem – ugyanúgy beindítja, vagy ha már tart, magasabb szintre emeli a médiabíráskodást, a médiabíráskodás pedig az áldozatot ugyanúgy kiteszi a szimbolikus erőszaknak, ahogy az elkövetőt.

„Ami lényeges, hogy minden szereplőt megbélyegez egy ilyen történet. Az áldozatot is, nehezebb lesz az élete. Sokan fognak gratulálni neki, de mégiscsak ő lesz az, akivel ez történt. Éppen emiatt nem mondanak el sokan dolgokat” (110).

„A médiatérbe lépve hiszterizálódik minden ilyen ügy. Abszolút azonnal előjönnek azok a kommentek, hogy az áldozat hibás és bűdös kurva, és azok is, hogy fel kell kötni az elkövetőt. A kiegyensúlyozott véleményalkotás nem az online kommenteknek az erőssége” (18).

Így lényegében két mediabeli „per” zajlik párhuzamosan: nem csak az elkövető, hanem az áldozat „ártatlansága” is megítélésre kerül.²⁴

Kilépés a hivatalos keretből

Az eddig vázoltak ugyanakkor inkább egy ideális forgatókönyvet írnak le, a valóságban nem mindig a fentieknek megfelelően indulnak el az ügyek. Különösen igaz ez, mióta a közösségimédia bárki számára biztosítja a lehetőséget elméletben, hogy – akár újságíró bevonása nélkül is – a nyilvánosság elé tárja bántalmazásának történetét. Jó példa erre a Marton-ügy, amit nem a média, hanem az áldozat, Sárosi Lilla robbantott ki: a Facebookon posztolt arról, hogy ifjú színházrajongóként zaklatta egy neves színházi rendező. Egy hétre rá megnevezte Marton Lászlót, szintén a Facebookon. Az újságírók beszámolóit szerint az első leleplezésről való híradás nem vetett fel semmilyen sajtóetikai vagy jogi kérdést, hiszen ott még nem szerepelt a vádlott neve.²⁵ Marton megnevezése ugyanakkor dilemma elé állította az újságírókat: a jogi és a piaci kényszerek kettős szorításában a sajtóetikai-sajtójogi szabályszegés és a hírversenyben való lemaradás között lehetett csak választani. Marton exponálását ráadásul ez utóbbi választása esetén sem tudták volna megakadályozni, hiszen az információ a közösségi médiának és a jogszabályokat kevésbé komolyan vevő hír- és bulvároldaloknak köszönhetően már „kint volt”.

²⁴ Jó példa az áldozat ártatlanságának megítélésére és ennek időbeli változásaira a Kiss László-ügy áldozatának esete, aki sikeresen pozícionálta át magát „érdemtelen” áldozatból „megkérdőjelezhetetlen” áldozattá. Erről egy korábbi tanulmányomban írtam részletesen (Virágh 2020a).

²⁵ Ugyanakkor ez már megágyazott a későbbi, megnevezéssel kapcsolatos dilemmának, hiszen a hagyományos média is hozzájárult ahhoz, hogy az ügy felduzzadjon, és ezzel saját későbbi lehetőségeit is korlátozta. Természetesen hozzá kell tennünk, hogy a média, vagy a hagyományos média nem homogén entitás – ezek a problémák részben éppen a média fragmentáltságából fakadnak.

„Megnevezte [Sárosdi Lilla Marton Lászlót], mire ezt mindenki lehozta azonnal. Szerintem ez nem helyes. Mindenhol vezető hír volt, mi mondtuk azt, hogy ezt nem, ez újságíró-szakmailag nem etikus. Egy darab ember, amiről eddig beszéltünk, azt mondja, hogy engem szexuálisan molesztált egy másik ember, és erre te fogod, és utánajárás nélkül kinyomod, szerintem ez nem oké. Én egyrészt hívogattam a Martont, nem vette fel, pár órával később kiadott egy MTI közleményt, és azzal együtt kiraktuk. Ez már egy korrektebb újságírói eljárás, mert a Marton reagált. Ez a legkevesebb. A reakcióját azt megváród. [...] szerintem ez egy fontos tanulsága a Marton-ügynek, hogy egy ekkora hájpv van valami körül, a normális média, a szakmai alapokon működő független média is legitimálja azt, hogy ellenőrzés nélkül rakjunk ki információkat” (18).

Így azok, akik a Marton-ügyben a minden kétséget kizáró bizonyítékra vártak, végül lemaradtak, illetve kimaradtak, ahogy az alábbi idézet is mutatja:

„A MeToonál nehéz volt megszólalni, és nem is írtam véleménycikket akkor. Azért nem írtam, mert amikor kirobbant, fogalmam se volt, hogy mennyire felel meg 100%-ig az igazságnak. Egy ponton túl, amikor már nagyon egyértelmű volt, akkor meg azt éreztem, hogy már mindent leírtak róla” (14).

Hasonlóan alakult Orosz Bernadett ügye. A korábban ismeretlen Orosz Bernadett szintén a Facebookra tette fel a brutálisan összevert arcáról készült képeit, a képekhez posztolt szövegben pedig megnevezte az elkövetőt: volt élettársát. A képek gyorsan terjedtek a közösségi oldalon, míg végül bekerültek a hagyományos médiába is. Ez a két történet nem csak azt példázza, hogy a hagyományos média előbb részletezett szűrője megkerülhető, hanem arra is felhívja a figyelmet, hogy kik azok, akik számára ez reális lehetőség. Az olyanoknak, akik – ahogy Sárosdi Lilla – már létező ismertséggel, követőtáborral, társadalmi, kapcsolati tőkével rendelkeznek, akár újságíró nélkül, a hagyományos média szűrőit kihagyva is elindíthatják ügyüket. Orosz Bernadett esetében azonban saját bántalmazásának közzététele vált egyfajta tőkévé: a súlyos sérülésekről készült kiemelkedően sokkoló képek helyettesítették az ismertséget és biztosították a belépőt a közösségi médián keresztül a hagyományos médiába. Ebben az ügyben az újságírók szintén a piaci és a jogi nyomás között találták magukat. A történet megírását itt is a közösségimédia-hatás (hogy az információ már úgymint köztudott) legitimálta, ami mellé csatlakozott még egy figyelemre méltó szempont: a nyilvánosság hatalmát, a médiabíráskodás igazságszolgáltató funkcióját eszközként használó segítő szándék.

„Az első pillanattól itt [Orosz Bernadettnél] is az volt a gyanú, hogy rendszerszintű probléma, valami katonatiszt, és azért nem intézkednek hatékonyan a hatóságok. Vagy a másik rendszerszintű probléma, ami szintén kiderült, hogy hiába kért távoldartást a nő, csak akkor kapta meg, amikor a sajtó megírta. Na ez is olyan, hogy nem tudod igazából, hogy mi történt, tök jó lenne utánajárni, de egyrészt tele van vele a Facebook, mindenki más is megírja, és közben meg tudod, hogy ha ezeket az ügyeket felkapod, az segítség tud lenni. Megírta a sajtó, megkapta a távoldartást” (18).

Ez az idézet arra is rávilágít, hogy a médiabíráskodás sok esetben „végső megoldás”. Ahogy Orosz Bernadett, sok más áldozat is azért fordult a médiához (és rajta keresztül a közvéleményhez), mert a hivatalos intézményi és jogi utat már megpróbálta, de falakba ütközött, vagyis megtapasztalta az intézményi árulás²⁶

²⁶ Smith és Freyd (2014:578) szerint intézményi árulásról beszélhetünk „ha egy intézmény kárt okoz egy egyénnek, aki bíz benne és / vagy függ az adott intézménytől”. Intézményi árulás előfordulhat a szexuális zaklatásra és erőszakra adott elégtelen vagy elutasító intézményi válasz esetén, valamint olyan intézményi környezet esetén is, ahol a szexuális zaklatás normalizálódik és annak jelentése nehezebbé vagy egyenesen lehetetlenné válik. Az intézményi árulás az intézménybe vetett bizalom elárulása, ami a nagyon közeli, személyes és függő viszonyokon belüli abúzusokhoz (családon, párkapcsolaton belüli erőszak) hasonlóan működik. Intézményi árulásról beszélhetünk valamely – jellemzően zárt – intézményen belüli, nem megfelelően kezelt abúzus esetén (például bentlakásos iskolában, egyházi intézményben, hadseregben, vagy akár sportszervezetben vagy színházban), de a jogrendszer elégtelen működése kapcsán is. A jogrendszerrel az áldozat egyértelműen függő viszonyban van, hiszen az az egyetlen hivatalos csatornája az igazságszolgáltatásnak.

(Smith–Freyd 2013, 2014) valamilyen formáját. Orosz Bernadett bár elment a rendőrsége, nem rendelték el a távoltartást (csak miután felismerhetetlenné vert arcának képei bejárták a médiát). Renner Erika, a „lúgos orvos” áldozata²⁷ akkor fordult a médiához, amikor az ügyészség megszüntette a büntetőeljárást az ügyében (Herczeg 2020). Marton László áldozatai közül többen arról számoltak be, hogy az egész színházi közeg normalizálta a szexuális zaklatást, így annak kivizsgálására esélyt sem láttak (Kovács 2017). Emellett az általam megkérdezett újságírók több története is arról tanúskodik, hogy a hozzájuk forduló áldozat előtte már minden hivatalos utat megpróbált, de elutasításba ütközött.

„Nekem, illetve a kollégáimnak, akiről tudom, hogy hasonló dolgokkal dolgoznak, akkor tudunk meg ilyen ügyeket, amikor valaki, esetleg végső kétségbeesésében, amikor már visszapattant különféle hatóságokról, akár gyámhatóságról, akár rendőrségről, akárhonnán, azt gondolja, hogy talán egy újságírók se gíthet, és akkor valamilyen úton-módon megkeres” (19).

A médiabíráskodás mint végső megoldás nem csak az áldozat, de sokszor az újságíró oldaláról is működik. A segítségnyújtás, illetve az elszámoltatás szándéka az újságíró is a jogi kockázat vállalása felé tolhatja, ha úgy érzi, hogy a nevesítés az egyetlen eszköz a kezében ahhoz, hogy az elkövetőt felelősségre vonják – elsősorban a jövőbeli potenciális áldozatok védelmében. Tipikusan ilyen a gyerekekkel szembeni szexuális visszaélés esete, ami sokszor csak akkor kerül a jog látókörébe, amikor az áldozat már felnőtt, és amikor a jog az elévülés miatt már semmit sem tehet.²⁸ Ha az elkövető munkaadója nem kezeli érdemben a problémát (ami ismét az intézményi árusítás esete), hanem például engedi, hogy az elkövető továbbra is gyerekek közelében dolgozzon, az újságíró csak a per kockázatával, a nevesítéssel képes nyomást gyakorolni és elérni az elszámoltatást.

„Írtam egy cikket egy papról, akinél több vizsgálat is megállapította, hogy gyerekeket molesztál, és amíg én el nem kezdtem foglalkozni vele, addig aktív pap volt. Utána kezdtek csak eldugni, mikor én elkezdtem érdeklődni. Ezt álnévvel írtam meg, mert a rendszerszintű problémák bemutatásához nem kell a neve. Most azt próbálom megtudni, hogy miután megírtam, és mindenki számára nyilvánvaló az egyházban, [...] indítottak-e vizsgálatot vagy mi van, és most, ha nem válaszol a püspök, vagy nem mondja azt, hogy kivizsgálják és biztosítékokat adnak, akkor meg fogom írni a papnak a nevét, mert akkor nem marad más eszközöm. Mert akkor az lesz, hogy el fogják küldeni valami nyaralóba gondnoknak, és akkor odamennek a gyerekek, [...] és azt nem akarnám, az jelentene lelkiismereti terhet” (18).

Az ügyek felerősödésében és lecsengésében szerepet játszó faktorok

Az ügyek jellemzően addig tartanak, amíg van „hírértékű fejlemény” (17), vagyis olyan esemény, amely az ügyszö kapcsolható és valamilyen szempontból az olvasók érdeklődésére tarthat számot. Az alábbiakban azokat a faktorokat mutatom be, amik a megkérdezett újságírók válaszai alapján a szexuális zaklatással és erőszakkal kapcsolatos ügyekben kulcsszerepet játszanak azok felerősödésében, elhúzódásában, vagy ellenkezőleg, lecsengésében, lezárulásában.

27 A „lúgos orvosként” elhíresült Bene Krisztián 2013-ban volt barátnője nemi szervét öntötte le maró lúggal, miután elkábította őt.

28 Ma már nem évülnek el a kiskorú sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmények. A törvényt szintén egy médiaügy, a 2014-ben kirobbant Sipos-ügy hatására módosították. A szigorítást a fideszes Selmeczi Gabriella és Bánki Erik kezdeményezte, egyértelműen a diákjait szexuálisan zaklató tanár, Sipos Pál ügyére hivatkozva (Jogi Fórum 2014).

Az ismert és/vagy köztiszteltben álló ember hírértéke

Az ismert ember ügye vádlottként és áldozatként is nagy érdeklődésre tart számot, az őket érintő hírekből a piacvezérelt logikából fakadóan a híres emberek által uralt médiatérben nagyobb eséllyel lesz ügy (Jewkes 2004:49, Parti 2013:143). Ezeknek az ügyeknek a felerősödését az is elősegíti, hogy ismert emberekkel kapcsolatban más ismert emberek is hajlamosabbak véleményt nyilvánítani, ami – ahogy például a Kiss-ügyben (Virágh 2019, 2020a), de akár a Marton-ügyben is látszott²⁹ – önmagában hírértékű fejlemény.

„Függ attól, hogy ki mit reagál, egyáltalán kik reagálnak, hányan reagálnak. Akár érintettek, akár sem. Ha meghatározott személy kommentálja, legyen az influenszer, vagy bármilyen potentát, akinek számít a véleménye, akkor az egy újabb kör” (I10).

Ha pedig a megszólalás morálisan megkérdőjelezhető (például áldozathibáztató) akár önálló „satellit-üggé” is válhat az eredeti üggyhöz kapcsolódóan (Virágh 2020b:54).³⁰

A vádlott reakciója és a személyét érintő következmények

Greer és McLaughlin (2012a:398) szerint a médiabíraskodás morális jellegéből következik, hogy rendszerint addig tart, amíg az elkövető bocsánatot nem kér. Az általam megkérdéztet újságírók jellemzően nem a (technikai értelemben vett) bocsánatkérést jelölték meg célként,³¹ hanem a – beismeréssel egybekötött – őszinte szembenézést a vádlott részéről, egyúttal az elszámoltatást: szexuális erőszakot vagy zaklatást elkövető híres ember, közszereplő esetében azt is, hogy minden közfunkciójától fosszák meg, vagy mondjon le róluk önként.

Ha egyértelmű bizonyíték áll rendelkezésre, a média feladata addig „üldözni” az elkövetőt, amíg le nem mond a pozíciójáról. Ha azonban az ügy nem egyértelmű, akkor a médiabíraskodás fontos része a bizonyítás. Különösen nagy lökést adhat a médiabíraskodásnak a vádlott tagadása, esetleges perrel fenyegetőzése. Ebben az esetben – ahogy a Marton-ügyben is történt – a média arra kényszerül, hogy saját helyzetét bebiztosítandó további bizonyítékokat gyűjtsön (vagy elkezdjen bizonyítékokat gyűjteni, ha addig nem tette meg), vagyis lehetőleg újabb áldozatokat kutasson fel, ami tovább duzzasztja az ügyet. Az áldozatoknál pedig éppen a tagadás feletti felháborodás adhatja meg a szükséges motivációt a nyilvánosság vállalásához. Ez történt a Kiss-ügyben (Virágh 2020a) és a Marton-ügyben is:

„Ezt sokszor látom áldozatoknál, [...] hogy ha valaki elkezd tagadni, akkor ez feltűzeli az embereket, és azt mondják, hogy dehogy nincsen! A Marton-áldozatoknál is az volt, hogy mindenki azt nevezte meg a motivációjának, hogy ne hagyjuk egyedül a Lillát a rengeteg támadás közepette” (I8).

A vádlott tagadása tehát – amennyiben a vádak igazak, ráadásul több áldozat van – a legjobb „recept” arra, hogy a médiabíraskodás felerősödjön és kiterjedjen a további bizonyítékok bemutatásán és az újabb áldozatok előlépésén keresztül (amik mind hírértékű fejleménynek minősülnek).

A média így egyre nagyobb nyomás alá helyezi az elkövetőt, hogy elismerje a tettét és bocsánatot kérjen. Greer és McLaughlint kiegészítve azt is megállapíthatjuk, hogy a bocsánatkérés kikényszerítése nem csak a moralizáló jelleg miatt szerves része a médiabíraskodásnak, hanem azért is, mert a médiabíraskodásban – legalábbis a médiabíraskodás jogon kívül eső fajtájában, ahol a hivatalos igazságszolgáltatásra például az elévülés

²⁹ A Marton-ügyben több ismert színész és rendező véleménye is hírértékűnek bizonyult (például Balogh 2017, Kerner 2017, Kovács M. 2017).

³⁰ Ez történt például Aczél Endrével a Kiss László-ügyben való megszólalása után.

³¹ Sőt, a színpadiasnak tartott, csak a közönségnek szóló bocsánatkérést hevesen kritizálták.

miatt nem lehet számítani, így jogi értelemben vett bizonyíték sem áll rendelkezésre – a bocsánatkérésben rejlő beismerés szolgál a bírósági ítélettel egyenrangú, perdöntő bizonyítékként, egyúttal a médiabíráskodással együtt járó szimbolikus erőszak igazolásaként.

Ez azonban azt is jelenti, hogy a bocsánatkérés – a benne rejlő implicit beismerés miatt – akkor is véget vet az ügyeknek, ha az az újságírók szerint nem volt elégséges vagy őszinte, tehát az általuk egyébként elvárt szembenézés elmaradt. A Kiss László-ügy azt mutatja, hogy a nyilvános bocsánatkérés és a pozíciók elvesztése együtt lezárja az ügyet. Miután Kiss a (szövetségi kapitányi poszt után) a százhalombattai alpolgármesteri pozíciót és a díszpolgárságot is elvesztette, valamint a Kiss László Sportuszodáról is eltávolították a nevét, hiába került elő újabb áldozat, nem hozta vissza az ügyet a nyugvópontról.

„Mit tudsz ezzel csinálni extrában? Már megírtál róla mindent. Már leverték a nevét az uszodáról. Igenis meg kellett bűnhődnie azért, amit tett, de ez már megtörtént. És teret kell adni annak, amit a másik [áldozat] mondott, de már nem tudod tovább vinni a sztorit. Addigra mindent elvesztett Kiss László, [...] már nem zárhatják újra börtönbe, már nem járhat még egy kanosszát, már nincs honnan kirúgni” (I1).

A fenti idézet tehát azt mutatja, hogy – bár az újságírók vágyott célja az elkövetővel kapcsolatban a tettekkel való szembenézés kikényszerítése – a médiabíráskodásnak erre nincsenek meg az eszközei. A médiabíráskodás működési mechanizmusából sokkal inkább az következik, hogy az ismert elkövető közszereplői identitásának szimbolikus megsemmisítéséig (Direkkel szólva „társadalmi haláláig”) és/vagy a nyilvános bocsánatkérésig tart. Ha ez az ügy elején megtörténik, akkor az eset mélyebb feltárására elmaradhat, hiszen azt elsősorban éppen a bizonyítékképzés és a bocsánatkérés kikényszerítése motiválja. Ez figyelhető meg a Gothár-ügy példáján: Gothár Péter rendező szexualizsaklatás-ügye akkor került nyilvánosságra, amikor az intézményi vizsgálatot már lefolytatták, ő maga pedig az ügy nyilvánosságra kerülésével egy időben bocsánatot is kért. Bár a bocsánatkérést (Kiss és Marton bocsánatkéréséhez hasonlóan) kritizálták az újságírók, az mégis azonnal rövidre zárta az ügyet,³² nem ösztönözte az újságírókat további áldozatok felkutatására, hiszen a bizonyításra a bocsánatkérésben rejlő beismerés birtokában már nem volt szükség.

„A Gothár már bevallotta. A Marton tagadta először, és Martonnál a bocsánatkérés is olyan volt. A Gothár [bocsánatkérése] hasonlított, de azért egy esetet eléggé egyértelműen elismert. Nem szerencsés szóhasználattal, szembenézést mellőzve, de mégiscsak elismerte, a Martonnál ez se történt meg. A Martonnál ott tulajdonképpen [az áldozatok felkutatása] még a bizonyítási eljárás része volt, míg a Gothárnál ez már megvan” (I2).

Rendszerszintű problémák

Segíti az ügyek kiterjedését az is, ha általuk rendszerszintű problémákra lehet rámutatni, hiszen ebben az esetben az egyéni bűnön túl egy további réteg húzható az ügyre: további felelősök és további (akár indirekt) áldozatok vonhatók be érintettként. Ahogy az egyik újságíró megfogalmazta: az intézményi anomáliákra való rávilágítás „az ügycsinálás része” (I1). Erre példa ismét a Kiss László-ügy, ahol az Úszó Szövetség Kiss László melletti kiállása az úszósportban, sőt tágabb értelemben a versenysportban tapasztalható, olimpiai eredményességgel legitimált erőszak tematizálásához nyitotta meg a kaput a média számára (Virágh 2020b). Ha pedig az ügy eleve azért kerül valamely újságíró látóterébe, mert az áldozatot egy intézmény vagy a jogrendszer cserben hagyta (mint például Orosz Bernadett vagy az egyházi szexuális visszaélések esetében), az intézményi áruulás miatt a rendszerszintű problémák az ügy központi motívumát képezik.

³² Ez csak a kormányfüggetlen médiára igaz, a médiának a kormány ideológiai befolyása alatt álló részében a Gothár-ügyből politikai ügy lett, és ebben a „minőségében” erősödött fel.

Az ügyek egymásra épülése

Az ügyek „üggyé válását” segíti, a hírértéket növeli, ha van mihez kapcsolni, vagyis ha más ügyek korábban már megágyaztak a témának. Ahogy az egyik újságíró megfogalmazta: „nem lett volna Gothár-ügy, ha nincs Marton-ügy” (18). Hozzátehetjük, hogy Marton-ügy pedig valószínűleg a Weinstein-ügy nélkül nem lett volna. Ahogy Barkóczi Janka és Deli Eszter (2016:1) a hírek „szociális viszonylagossága” kapcsán kifejtik: a világ történései nem eredendően bírnak hírértékkel, hanem azt az újságírók informális konszenzusa alapján nyerik. Ennek pedig történeti aspektusa is van: bizonyos témákkal kapcsolatban – erre példaként a munkahelyi szexuális zaklatás mellett a családon belüli erőszakot és a környezetvédelmet hozták fel – a társadalmi érzékenységnek el kell érnie egy minimumszintet ahhoz, hogy egy adott cselekmény hírértékű normasértésnek számítsaon.

„A szomszédunkban lakott, amikor gyerek voltam egy házaspár, ahol a férfi folyamatosan agyba-főbe verte a nőt, de úgy, hogy volt, hogy csurom véresen csöngetett be hozzánk a nő, de a férfi mindig kiszabadult. Elvitték, akkor másnap visszajött. Az, hogy újságikkben lett volna ilyen esetről szó, fel se merült. [...] És van egy csomó ilyen dolog a társadalomban, ami idővel válik elfogadhatatlanná. És mai fejjel nem is értjük, hogy hogy nem volt korábban ebből ügy. [...] Hát szerintem ebben benne van a média, most nem tudom, hogy a családon belüli erőszaknál mi volt az a pont, de lehet, hogy itt is volt egy olyan eset, ami nagyon kirítt a sorból” (17).

„Azelőtt, mondjuk a színházi életben eszébe se jutott senkinek ezzel [a szexuális zaklatás témájával] foglalkozni. Most pedig nincs olyan, hogy nem foglalkoznak vele” (110).

A média a rendkívüli, „a sorból nagyon kirívó”, vagyis nagy hírértékű eseteket tudja jól képviselni, mint amilyen egy különösen kegyetlen erőszak eset, vagy egy köztisztületben álló ismert ember által elkövetett vétség. Ezen keresztül mutathatja be a problematizált jelenséget magát, ami növelheti a társadalom érzékenységét.³³ Ez pedig egy egymást kölcsönösen erősítő folyamat, hiszen a társadalmi érzékenység emelkedésével tovább nő a téma hírértéke, így újabb ügyek felbukkanására és megírására nyílik esély. A társadalmi érzékenység, fogadókészség és hírérték mellett a korábbi hasonló ügyek a média tanulási folyamatának szempontjából is fontosak. Az újságírók szintén ügyeken keresztül sajátítják el és gyakorolják be, hogyan kell bizonyos témákkal bánni. A megírt cikkek pedig egy következő ügyben referenciaponttá, hivatkozási alappá válnak.³⁴

Az újságírók személyes elkötelezettsége és felháborodása

Az újságíró hozzáállása az adott ügghöz, esetleges elfogultsága egy adott téma iránt szintén releváns tényező.³⁵ A megkérdezett újságírók szinte mind arról számoltak be, hogy a véleménycikkek megírásának kiváltó oka a személyes felháborodás volt, de előfordult, hogy egy a témát körbejáró, szakértőket megszólaltató (a véleménycikknél jóval visszafogottabb hangvételű) cikk megírását is a felháborodás, az igazságérzet motiválta.

„Az én áldozathibáztatásról szóló cikkem saját ötlet volt, mert elkezdtem olvasgatni a kommenteket. És totálian nem normális, hogy a kommentelők 90%-a folyamatosan olyanokat ír, hogy minek ment oda, és felidegesíted magad rajta. A te kezdedben van egy olyan eszköz, én azt totálian az erkölcsi kötelességemnek éreztem, hogy ezt a cikket megírjam” (11).

33 Az áldozathibáztatás széleskörű problematizálása és tematizálása szempontjából a Kiss-ügy (Virágh 2020b), a szexuális zaklatás szempontjából a Marton-ügy tekinthető egyfajta mérföldkönek.

34 A Kiss László-ügyben is megfigyelhető volt az ügy korábbi hasonló ügyekkel való összefűzése, mind intézményi (pl. Szepesi-ügy, Kiss Miklós-ügy) mind társadalmi szinten (pl. Zsanett-ügy, gólyatábori erőszak, kelenföldi erőszak, vagy a pécsi rendőrségi oktatóvideó ügye) (Virágh 2020b).

35 Ezt hívja Barkóczi és Deli (2016:2) a hírek „szubjektív viszonylagosságának”.

„Nem az, hogy el akarjuk lehetetleníteni az embert, hanem van egyfajta igazságérzet, és annak próbálsz megfelelni. Erről is szól az újságírás. Ha valami igazságtalanság történik, akkor fellépsz ellene” (17).

Emellett az újságírók értékrendje, személyes elkötelezettsége egy adott téma iránt (például nemek közti egyenlőtlenség, nők elleni erőszak) szerepet játszik abban is, hogy akkor is szülessen cikk, ha az adott információnak nem olyan magas a hírértéke (mert például nem ismert emberekről van szó). Továbbá abban is, hogy egy adott ügy „megnyugtató eredménnyel” záruljon, vagyis a médiabíráskodás az igazságszolgáltatás alternatív eszköze legyen.

„Újságcsináló fejjel nem azért írunk valamiről, mert ügy van, hanem mert fontosnak tartjuk, de nyilván ez egy kölcsönösen generáló folyamat. Egy kereskedelmi médium nem feltétlenül társadalomjobbító szándékkal kellene, hogy működjön, de ebben az esetben [a Marton-ügyben] igenis volt egy törekvés arra, hogy ezt tartsuk napirenden, ne engedjük el a sztorit, hogy bűnhődjön a bűnös, vagy legyen valami megnyugtató eredménye” (13).

A kereskedelmi média piacvezérelt működési logikája

Bár az újságírók társadalomjobbító szándékról, egyfajta „a társadalmi eligazító, jobbító funkcióját el nem látó közszolgálati média” (13) szerepét felvenni igyekvő közszolgálati szemléletről számoltak be, kereskedelmi online médiumoknál dolgozó újságírókként tevékenységüket óhatatlanul keretezi a profitorientált, a kattintást előtérbe helyező piaci logika is (Papp-Váry–Farkas 2019, Vékey 2019:44). Ez egyrészt azt jelenti, hogy ha egy téma nagyon felkapott, akkor nem tehetik meg, hogy ne írjanak róla, másrészt hatással van a feldolgozás módjára, harmadrészt a téma kifulladására is.

„Az újságírók látják, hogy mi meddig érdeklí az embereket, és ők alapvetően a kattintásra mennek. Amire már nem kattintanak, vagy nem elegendő, mert az emberek unják, meg mi is unjuk, mert már a huszadik cikkünket írtuk meg róla, és azt hiszem, hogy így áldoznak le ezek az ügyek” (14).

Az oknyomozó újságírói munkához, az áldozatok felkutatásához, de akár a szakértőket megszólaltató, adott témát alaposan körbejáró cikkhez is jóval több időre, a piaci logikából fakadó időnyomásnak való ellentartásra van szükség, ami különösen nehéz olyan körülmények között, ahol „tíz órát dolgozni egy cikken már nagy luxusnak számít” (11). Jól látszik ez az alábbi idézetből is, ahol a hét áldozatot megszólaltató, a Marton-ügyben különös jelentőségre szert tevő és hivatkozási ponttá váló cikk (Nádori 2018:10) születésének körülményeiről beszél a szerző:

„Amikor a Lilla kirakta ezt a posztot, utána két nappal elkezdtem ezen dolgozni, amikor még meg se nevezte, akkor. Megkerestem a Lillát, hogy én írnék erről a dologról, és [...] elkezdtem további áldozatokat keresni. [...] Eléggé érződött, hogy nagy az érdeklődés meg a botrány körülötte, ez is egy rendszerszintű probléma az újságírásban, ha elkezd nagyon pörögni a sztori, akkor van egy ilyen nyomás, hogy azt nagyon gyorsan meg kell írni. Hogy előbb írjuk meg, mint más, hogy akkor írjuk meg, amikor nagyon pörög, meg ilyesmi. Én ennek a nyomásnak mindig igyekszem ellenállni, és a Martonnál hál' Istennek összeállt egy hét alatt ez az anyag, de elég megfeszített meló volt” (18).

A feldolgozás módjának másik aspektusa – amire a piaci logika alapvető hatással van – a konkrét személyekkel és a társadalmi kérdésekkel való foglalkozás aránya. Bár az általam megkérdezett újságírók az elkövető megbüntetésére és elszámoltatására mellett a rendszerszintű okok és társadalmi összefüggések feltárását, sőt az azok megváltoztatására való törekvést tartották igazán fontosnak ezekben az ügyekben, többször panaszkodtak arra, hogy az olvasók többségét csak a dráma és a „szaftos részletek” érdeklik.

„Nem akarok naiv lenni, az emberek 80%-át csak az érdekli, hogy ki volt ez. Szaftos részletek. Sajnos ez hozza a kattintást” (I1).

„A név, a konkrétum mindent visz. Ha már kicsit elmélyedsz az okokban, az kevésbé érdekli az embereket. Ez általános” (I2).

Ez pedig minden bizonnyal kulcsszerepet játszik abban, hogy a médiabíráskodás diskurzusai az egyéni szint felé gravitálnak: az elkövető és az áldozat drámáját helyezik a középpontba, és az intézményi és társadalmi problémát is egyéneken keresztül világítják meg.³⁶ Egyéni traumák és egyéni bűnök adják a kulcsot az újságírók számára, hogy a nagyobb társadalmi problémákról beszéljenek, ami nem csak a kereskedelmi és közszolgálati szempontok összeegyeztetésében segít, hanem a tét növelésével és a probléma kitágításával a szimbolikus erőszakot is legitimálja. Így válnak egyes emberek valami náluk jóval nagyobb, problematikus, mégis általános jelenség reprezentálóivá: Aczél Endre az áldozathibáztató társadalom szimbólumává a Kiss-ügyben, vagy Marton László a szexuális zaklató szimbólumává a #MeToo kapcsán. Ebben az esetben előfordulhat, hogy a társadalmi probléma által gerjesztett és a médiabíráskodással felszínre hozott feszültség a médiabíráskodás gyújtópontjában álló individuumra vetül:³⁷

„Igen, talán ez volt a legnagyobb bajom, hogy rengeteg volt az indulat, és egy csomó kommentelő olyan indulatokat vetített rá a történetre, az osztársadalmi düh a zaklatások miatt, és abban tényleg van valami szemétség, hogy ezt mind egy emberen akarjuk leverni. És amit kritizáltak, és ezzel egyetértek, hogy túl sokat foglalkozunk a konkrét üggyel, holott ez egy tendencia” (I4).

A szimbolikus erőszak aránytalanságának percepciója

Kevésbé az ügy lecsengését, mint inkább a médiabíráskodást kritizáló hangok felerősödését, vagyis a médiabíráskodás média feletti bíráskodásba fordulását segítheti a médiabíráskodással járó szimbolikus erőszak aránytalanságának percepciója. Míg a megkérdezett újságírók az áldozatok és az ügy iránt egyértelműen felelősséget éreznek – figyelembe veszik az áldozat szempontjait, kerülik az áldozathibáztató nyelvezetet, törekednek arra, hogy az áldozatnak a maguk eszközeivel igazságot szolgáltatassanak és a társadalmat érzékenyítsék – a vádlottal szemben a média felelősségének kérdése sokkal ellentmondásosabb. A vádlottal szembeni felelősség legtöbbször a jogi aspektus szigorú (korábban már tárgyalt) figyelembevételét jelenti – vagyis a tények szigorú ellenőrzését és a megbizonyosodást a bűnösségről. A szimbolikus erőszakhoz való hozzáállás ugyanakkor nem egységes.

Az egyik álláspont a szimbolikus erőszakot elhatárolja a saját tevékenységétől, így felelősséget sem vállal érte, ugyanis a szimbolikus erőszakot nem a leleplezést végrehajtó, a szakmai etikai és jogi szempontokat szigorúan betartó újságíró követi el, vagyis ahogy az egyik válaszadó megfogalmazta: „nem a média lincseli meg ilyenkor, hanem a kedves olvasó” (I5). Másrészt egy újságíró, aki foglalkozásából adódóan hozzá lehet szokva a kommentelők erős kritikájához vagy akár fenyegetéséhez, nem feltétlenül érzékeli ugyanolyan súlyosnak ezt a fajta szimbolikus erőszakot.

„Ez a lincselés szó nagyon szúrja a csőrömet, és ezt teljesen aránytalannak érzem. [A Marton-ügyben] történt egy konkrét abúzus, nem egy, hanem rengeteg, versus a kommentelők kommentelnek, ez nem áll arányban. Ezt [hogy Martont meglincselték] komoly emberek, szakmabeliek is mondják, színházban

36 A Kiss László-ügyben a rendszerszintű intézményi problémákat elsősorban Gyárfás Tamás személyén keresztül, a társadalmi problémákat (az áldozathibáztatást) pedig elsősorban Aczél Endrén (továbbá Gyárfás Tamáson, Friderikusz Sándoron, Csapó Gáboron) keresztül (Virágh 2020b) mutatta be a média.

37 Ez pedig kritika tárgyává, a média feletti bíráskodás alapjává válhat.

dolgozó emberektől is hallom. Miközben annyi történt, hogy csúnyát mondtak rá a Facebookon. A mértékadó újságokban ilyen nem történt. A Facebookon meg egy sima filmkritika alatt is ilyeneket írnak. [...] Nekem sima kritikám alatt is volt veréssel fenyegető komment” (12).

Mások ugyanakkor az ügyek közösségi médiába való bekerülését problematikusnak – bár elkerülhetetlennek – ítélik, éppen az aránytalanság potenciálja miatt, hiszen a közösségi médiát is magában foglaló médiabíráskodásnak a jogrendszerrel ellentétben nincsenek kifinomult és kodifikált eszközei arra, hogy a bűn mértékéhez igazítsa a büntetést.

„A közösségi média, a kommentelés a 21. század pestise. A legrosszabb dolog, mindenkiből a legrosszabbat hozza ki. De ettől függetlenül meg neked ezzel számolnod kell, és hajlamosak vagyunk elfelejteni, hogy ha megírunk valakiről egy ilyen dolgot, azzal kitesszük őt ennek a lincseléses dolognak. És attól még, hogy valaki bűnös, a méltányos bűnhődés vagy büntetés meg kell, hogy illessen mindenkit. Tehát például ez tabutéma, a szexuális molesztálókat is megilleti a méltányosság. Az a probléma, hogy itt nem a világi igazságszolgáltatás eszköztára megy végig ezeken az embereken, hanem médiaügyek vannak, meg esetleg intézményi eljárások. Mert ugye mi történik, valaki ellopja a tűzifát. Vagy ittasan vezet. Vagy elüt valakit a zebrán, mert figyelmetlen. Ilyenkor jön a világi igazságszolgáltatás, kiszabja a büntetést, leüli a büntetést, és utána a társadalomnak legalábbis a józanabbik része, és én is ezen a véleményen vagyok, leülte a büntetését, és utána folytassa az életét” (18).

A médiabíráskodásban mindez nem működik. Bár volt olyan újságíró, aki – hosszas gondolkodás után – épp a túlbüntetés, az „overkill” (14) elkerülését fogalmazta meg a média elkövetővel szembeni fő felelősségének, a közösségi média korában erre a médiának – hacsak nem akar az ügy nyilvánosság elé tárásáról eleve lemondani – valójában nincs semmilyen eszköze.

„A média felelőssége a moderálás is például. Hogy mennyire engedi elszabadulni az indulatokat. De hát mindenképpen elszabadulnak, pro, kontra” (110).

„Ha kipoztatsz valamit mint [híroldal], azt onnantól kezdve nem tudod kontrollálni. Elég szigorú irányelvek vannak, hogy mit törölhetsz ki és mit nem. Ha valaki azt írja, hogy a Marton egy mocskos zsidó, azt töröld. Ez már nem a szabad véleménynyilvánítás. De ha azt mondja, hogy egy gecí, aki megérdemli, hogy kirúgják, az vélemény. De innentől elkezdődik a boszorkányüldözés” (11).

Ezen kívül a közösségi médiában is jelen lévő online híroldaloknak – és itt ismét visszatérhetünk a piacvezérelt működési logikára – gazdasági szempontból kifejezetten előnyös, ha a kommentelők felháborodásukban aktivitást generálnak az oldalon, így azt – gazdasági szempontból – nem visszafogni, hanem erősíteni áll érdekükben.

„Én annak a híve lennék ilyenkor, hogy tessenek kommentelni, amit a hatályos törvényeken belül lehet. Én előszeretettel hergeltem az oldalt követő trollokat, amikor odajöttek a cikkek alá hörögni, akkor én mindig egy kicsit úgy odaböködtem, hogy mi a bajod ezzel [...] mondjad, mondjad, generáld még nekünk oldalletöltést! Engem nem zavar, só! Tehát nyilván ez ilyen ártatlan dolog, tehát én nem uszítottam semmit, csak annyit provokáltam, hogy pörgessék az oldalt” (15).

Az ügyek politikai térbe kerülése

Bár a válaszadó újságírók a nemi alapú erőszakkal kapcsolatos ügyeket alapvetően politikafüggetlen ügyként kezelik, és a pártpolitikai szempontokat igyekeznek ezen ügyeken kívül tartani, az ügyek politikai eszközként való felhasználása (mint ahogy például a Gothár-ügyben történt a kormányközeli médiumok

esetében) visszatartó erőt képviselhetnek egyes újságírók számára.³⁸

„Alapvetően nem lenne szabad elhallgatni, nem lenne szabad. Ha a [híroldal] azt gondolja, hogy ez egy olyan ügy, amit hangsúlyosan kell kezelni, akkor az Origo miatt nem kezelhetjük kevésbé hangsúlyosan. De emberek vagyunk, megfordul a fejünkben, hogy Jézusom, amit én írok, azt fogja esetleg a Fidesz felhasználni. De a hivatalos válasz az, hogy nem” (I2).

ÖSSZEFOGLALÁS

Az eredmények alapján kijelenthető, hogy – ahogy arra más nem centrumországbeli szerzők is rámutattak (Direk 2020, Ray–Dutta 2015) – a médiabíráskodás Magyarországon is sok esetben válságtünet: éppen azért kerül rá sor, mert az áldozatokat védeni hivatott intézményrendszerek az esetek jelentős részében nem kezelik érdemben a problémát, így a média, mint „negyedik hatalmi ág” lép a hagyományos igazságszolgáltatás helyébe. Több, az újságírók által említett ügyben a felelősségre vonás a média nyomásának eredményeként valósulhatott meg, vagy magában a médiabíráskodásban öltött testet. A médiabíráskodás sok esetben tehát a felelősségre vonás hiányára adott válaszként is értelmezhető.

Az interjúk alapján úgy tűnik, hogy a független, szeriöz online médiánál dolgozó újságírók a nemi alapú erőszakügyekben az áldozat és az ügy iránt egyértelmű felelősséget éreznek: fő motivációjuk az elkövető felelősségre vonása, az igazságszolgáltatás facilitálása az áldozat maximális védelmének biztosítása mellett, valamint a társadalom érzékenyítése, megváltoztatása, „jobbítása” is az ügyek társadalmi aspektusaira való rámutatás révén. Vagyis az újságírókban megvan az ambíció a médiabíráskodásban rejlő emancipatorikus potenciál beteljesítésére mind egyéni, mind társadalmi szinten.

A médiabíráskodás kemény korlátját a sajtótörvények jelentik, vagyis Magyarországra egyáltalán nem tűnik igaznak Greer és McLaughlin (2011:27) megállapítása, miszerint a vádlott teljesen védetlen lenne: rágalmozásért bármikor tehet feljelentést. Az akár jogi értelemben vett bizonyíthatóság pedig egyfajta „belépési korlátot” képez. Végül a belső morális motivációk és a jogszabályoknak való megfelelés mellett a harmadik fő korlátozó és egyben kényszerítő tényező a piaci logikának való megfelelés. A médiabíráskodás újságíró aktorai tehát a morális, jogi és piaci szempontok gyakran egymásnak is ellentmondó elvárásainak háromszögében mozognak.

Az, hogy miből lesz ügy, melyik ügy válik nagygyá és melyik cseng le hamar, számos olyan tényezőtől függ, ami a médiabíráskodásban rejlő különböző torzításokra, így az emancipatorikus potenciál korlátaira hívja fel a figyelmet. A legkézenfekvőbb ilyen tényező a szereplők ismertsége és az „ideális áldozati” képnek való megfelelés. Az „ideális áldozati” képnek meg nem felelő áldozat a média kapuőrein is nehezebben jut át, hiszen a „megírhatóság” minimumfeltétele, hogy az áldozat és története az újságíró számára hitelesnek tűnjön. Hasonló nehézséget jelent a perelhetőség kérdése, ami azt jelenti, hogy az újságírók az áldozatoktól nem csak a történetük közzétételéhez való hozzájárulást, hanem egy esetleges per esetén az anonimitásból való kilépést is kéri – ami egyúttal a szimbolikus erőszaknak való kitettség kockázatát jelenti az áldozatok számára.

Az áldozattal kapcsolatos további torzító tényező az ismertség, amely a közösségi média korában speciális tőkeként is szolgál: lehetőséget ad a már létező követőtáborral rendelkező áldozatnak arra, hogy kikerülve a média hagyományos kapuőreit, a saját kezébe vegye története nyilvánosságra hozatalának kérdését. Akinek ilyen ismertségi, kapcsolati tőke nem áll rendelkezésére, annak – ahogy például Orosz Bernadett esetében láttuk – saját bántalmazásának „tőkésítése” nyithatja meg az utat a nyilvánossághoz. Ez utóbbi arra is rávilágít,

³⁸ A nemi alapú erőszakügyek politikai instrumentalizálásának témája, és ezen instrumentalizálás visszahatásának vizsgálata szétfeszítené ennek a tanulmánynak a kereteit, ezért arra itt és most nem vállalkozom.

hogy egy kevesebb kapcsolati tőkével rendelkező (alacsonyabb társadalmi státuszú) áldozatnak milyen extra árat kell adott esetben fizetnie a médiabíráskodáshoz, és ezen keresztül a formális igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést.

Fontos tényező emellett a vádlott reakciója: tagadása vagy bocsánatkérése is. A bocsánatkérés aktusa nem csak a morális elégtétel miatt lényeges, hanem azért is, mert a médiabíráskodás keretrendszerében – a jogon kívül eső, jogi értelemben vett bizonyítékokat felvonultatni nem képes ügyekben, mint amilyenek igen gyakran a nemi alapú erőszakügyek is – a bocsánatkérésben rejlő beismerés szolgál a vád végső, perdöntő bizonyítékaként, egyúttal a médiabíráskodással törvényszerűen együtt járó, az elkövetőt érő szimbolikus erőszak legitimációjaként. Bár a médiabíráskodásban részt vevő újságírók két fő célja az elkövető elszámoltatása és a rendszerszintű problémákra való rámutatás, az ügy feltárásának – és így az intézményi, társadalmi beágyazottság bemutatásának – paradox módon sokszor éppen az elkövető kezdeti tagadása kedvez, ami az ügy kibontására, bizonyítékok gyűjtésére, további tanúk és áldozatok felkutatására ösztönzi a médiát, míg az elkövető gyors beismerése és bocsánatkérése elfojtja, „rövidre zárja” az ügyet. Így a tágabb kontextus, a társadalmi aspektus bemutatására nem tud sor kerülni, és a bocsánatkérés után jelentkező további áldozatok számára sem lesz adott a médiabíráskodás általi igazságszolgáltatás lehetősége, ahogy az a Kiss-ügyben és a Gothár-ügyben is látszott.

A piacvezérelt működési módból adódóan jellegzetessége a médiabíráskodásnak az egyéni történetek kiemelt szerepe, vagyis az egyéni drámák felülsúlyozása az ügy társadalmi vetületeihez képest. Ez egyrészt egyenesen következik a média egyszerűsítésre és dramatizálásra való törekvéséből, másrészt Magyarországon a politikai hatalomtól függetlenül működő újságírók számára ez biztosítja a kulcsot a piaci és a kvázi-közszolgálati szempontok összeegyeztetéséhez: az általuk egyébként fontosnak tartott társadalmi ügyek tematizálásához, a szemléletformáláshoz. Ez ugyanakkor óhatatlanul azzal a következménnyel jár, hogy a médiabíráskodás által is gerjesztett indulatok az ügy középpontjában álló egyénre, egyénekre koncentrálódnak, ami felveti a szimbolikus erőszak aránytalanságának kritikáját, így végső soron a médiabíráskodás és a benne manifesztálódó igazságszolgáltatás sikere ellen dolgozik: a médiabíráskodás média feletti bíráskodásba fordulását segíti.

Az arányos büntetés elvárását Direk (2020:40) is hangsúlyozza, az eredmények azonban arra engednek következtetni, hogy ez a gyakorlatban nem kivitelezhető. A közösségi média korában ugyanis a nyilvános térbe került ügyek fölött a média hagyományos szereplői még ha akarnak sem tudnak többé teljes kontrollt gyakorolni. A másik elméleti reflexió lehet, hogy – bár Wood és szerzőtársai (2019:380) a „virális igazságszolgáltatás” leírásakor megkísérlik élesen elhatárolni a jelenséget a Greer és McLaughlin által definiált médiabíráskodástól – a tanulmányban szereplő ügyek épp az elhatárolás nehézségére hívják fel a figyelmet: minden a hagyományos médiában kezdődő ügy szerves része a közösségi médiában folyó médiabíráskodás is, ahogy a közösségi médiában induló ügyeknek is – bizonyos feltételek fennállása esetén – megvan az esélye bekerülni a hagyományos médiába.³⁹ Ez azt jelenti, hogy az újságírók által gerjesztett és működtetett médiabíráskodás, és a közösségi médiában folyó „virális igazságszolgáltatás” egymásba folynak és folyamatos kölcsönhatásban állnak egymással, vagyis éles elhatárolásuk problematikus lehet. A nyilvános megszégyenítés fő terepe a hagyományos médiából induló ügyek esetén is a közösségi média lesz, ahol a szimbolikus erőszak nem igazítható hozzá az elkövetett bűn mértékéhez. A megbélyegzés lehetőségének pedig nem csak a feltételezett elkövető, hanem az áldozat is ki van téve.

³⁹ Erre példa a Marton-ügy és az újságírók által említett Orosz Bernadett-ügy mellett Bándy Kata ügye is (Parti 2013).

Összességében a tanulmány legfontosabb hozadékának a médiabíráskodás egyéni és társadalmi szintű emancipatorikus potenciálja mellett e potenciál korlátainak és torzításainak empirikus adatokra alapozott bemutatását tartom, ami hozzájárulhat a nemi alapú erőszak társadalmi megítélésével és a média ebben játszott szerepével kapcsolatos tudományos tudás bővítéséhez, egyúttal a médiabíráskodás, és tágabb értelemben a moralizáló beszédmód működésének megértéséhez is. Ugyanakkor itt még egyszer szükséges megemlékeznünk a kutatás korlátairól, miszerint a fenti eredmények mindössze a magyarországi, online, szeriöz és kormányfüggetlen médiára nézve adhatnak támpontokat a médiabíráskodás működésmódját és az újságírók motivációit illetően. A média más részeit érintő, illetve más típusú ügyekkel foglalkozó médiabíráskodás jellemzőinek feltárása jövőbeli kutatások témája lehet.

HIVATKOZÁSOK

- Amnesty International (2012) *Magyarország: meg nem hallott segélykiáltások: a nők nem kapnak megfelelő védelmet a családon belüli szexuális erőszak ellen*. Budapest: Amnesty International Magyarország.
- Bajomi-Lázár P. (2003) Az objektivitás-doktrína nyomában. A politikai újságírás normái az Egyesült Államokban. *Médiakutató*, 4(2), 13–38.
- Bajomi-Lázár P. (2017) Manipulál-e a média? *Médiakutató*, 18(4), 61–79.
- Balogh Z. (2017) Oroszlán Szonja is megszólalt Marton László ügyével kapcsolatban. *24.hu*. Elérhető: <https://24.hu/szorakozas/2017/10/24/oroszlán-szonja-is-megszólalt-marton-laszlo-ugyvel-kapcsolatban/#> [Letöltve: 2021-06-13].
- Barkóczy J. – Deli E. (2016) Egy hazai katasztrófa hír és a negatív hírek közlésének stratégiája. *Jel-Kép*, (3), 1–9. <http://dx.doi.org/10.20520/JEL-KEP.2016.3.1>.
- Bátorfy A. (2017) Az állam foglyul ejtésétől a piac fogvatartásáig: Orbán Viktor és a kormány médiamodelleje 2014 után. *Médiakutató*, 18(1/2), 7–30.
- BenEzer, G. (2000) Trauma Signals in Life Stories. In Rogers, K. L. – Leydesdorf, S. – Dawson, G. (szerk.) *Trauma and Life Stories*. London: Routledge, 39–54.
- Boltanski, L. (1987) *Leleplezés és igazságérzet. Avagy hogyan lehet úgy tiltakozni, hogy közben normálisak maradjunk?* Budapest: ELTE Szociológiai Intézet és Továbbképző Központ.
- Bowen, G. A. (2008) Naturalistic inquiry and the saturation concept: a research note. *Qualitative Research*, 8(1), 137–152. <http://dx.doi.org/10.1177/1468794107085301>.
- Bryman, A. (2012) *Social Research Methods*. 4. kiad. Oxford: Oxford University Press.
- Carey, J. W. (1992) *Communication as Culture: Essays on Media and Society*. Revised. New York, London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Charmaz, K. (2006) *Constructing grounded theory. A Practical Guide Through Qualitative Data Analysis*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE.
- Charmaz, K. – Belgrave, L. L. (2012) Qualitative Interviewing and Grounded Theory Analysis. In Gubrium, J. F. – Holstein, J. A. – Marvasti, A. B. – McKinney, K. B. (szerk.) *The SAGE Handbook of Interview Research. The Complexity of the Craft*. 2. kiad. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE, 347–366.
- Chesterman, M. (1997) OJ and the dingo: How media publicity relating to criminal cases tried by jury is dealt with in Australia and America. *The American Journal of Comparative Law*, 45(1), 109–147. <http://dx.doi.org/10.2307/840961>.
- Christie, N. (1986) The Ideal Victim. In Fattah, E. (szerk.) *Crime Victim to Crime Policy*. London: Palgrave Macmillan, 17–30.
- Császi L. (2001) A rituális kommunikáció neodurkheimi elmélete és a média. *Szociológiai Szemle*, 11(2), 3–15.
- Császi L. (2002) *A média rítusai*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Császi L. (2005) A Mónika-show kulturális szociológiája. *Médiakutató*, 6(3), 21–36.
- Császi L. (2010) Műfaj-és narratívaelemzés a médiakutatásban. *Médiakutató*, 11(1), 69–81.
- Digitális Közönségmérési Tanács (2016) *Beköszöntött a tavasz az áprilisi toplistákba*. dkt.hu. Elérhető: <http://dkt.hu/blog/bekoszontott-a-tavasz-az-aprilisi-toplistakba> [Letöltve: 2021-10-25].
- Digitális Közönségmérési Tanács (2017) *Hírek. Októberi toplista eredmények*. dkt.hu. Elérhető: <http://dkt.hu/blog/oktoberi-toplista-eredmenyek> [Letöltve: 2021-10-25].
- Direk, Z. (2020) Politics of Shame in Turkey: Public Shaming and Mourning. *Sophia*, (59), 39–56. <http://dx.doi.org/10.1007/s11841-020-00772-x>.
- European Commission (2016) *Gender-based violence* (Special Eurobarometer Report No. 449). European Union.
- Gilmour, F. (2013) The Girl in the Cellar: Media Representations of Natascha Kampusch. *Current Issues in Criminal Justice*, 25(2), 645–666. <http://dx.doi.org/10.1080/10345329.2013.12035988>.
- Greer, C. (2017) News Media, Victims and Crime. In Davies, P. – Francis, P. – Greer, C. (szerk.) *Victims, crime and society*. 2. kiad. Los Angeles; London; New Delhi; Singapore; Washington DC; Melbourne: SAGE, 48–65.
- Greer, C. – McLaughlin, E. (2011) Trial by media': Policing, the 24-7 news mediasphere and the 'politics of outrage'. *Theoretical Criminology*, 15(1), 23–46. <http://dx.doi.org/10.1177/1362480610387461>.
- Greer, C. – McLaughlin, E. (2012a) Media justice: Madeleine McCann, intermediatization and 'trial by media' in the British press. *Theoretical Criminology*, 16(4), 395–416. <http://dx.doi.org/10.1177/1362480612454559>.

- Greer, C. – McLaughlin, E. (2012b) Trial by media: Riots, looting, gangs and police chiefs. In Peay, J. – Newburn, T. (szerk.) *Policing, Politics, Culture and Control: Essays in Honour of Robert Reiner*. London: Hart, 135–153.
- Harcup, T. – O’Neill, D. (2017) What is news? News values revisited (again). *Journalism Studies*, 18(12), 1470–1488.
- Hartai L. (2015) *Médiaesemény – esettanulmányok*. Budapest: Wolters Kluwer Kft.
- Herczeg S. (2020) Lúgos támadás: az elkövető védője „üzemi balesetként” akarja kártéríteni a súlyos csonkítást elszenvedett Renner Erikát. *nlc*. Elérhető: https://nlc.hu/csalad/20201116/lugos-tamadas-karterites-renner-erika/?fbclid=IwAR1FSWdbylYptH1zQo9nfZaHZs_lw4jJ09jZKR8f6JfS7vFOGMOcV_ISMLk [Letöltve: 2021-06-11].
- Hornyk Zs. (2020) Családon belüli erőszak Magyarországon – Interjú Solt Ágnessel. *Belügyi Szemle*, 68(2), 123–129. <http://dx.doi.org/10.38146/BSZ.2020.2.10>.
- Inglis, T. – MacKeogh, C. (2012) The double bind: Women, honour and sexuality in contemporary Ireland. *Media, Culture & Society*, 34(1), 68–82. <http://dx.doi.org/10.1177/0163443711427200>.
- Jenei Á. (2005) Kereskedelmi televízió és demokrácia. *Médiakutató*, 6(3), 7–19.
- Jewkes, Y. (2004) *Media and crime*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE.
- Jogi Fórum (2014) Nem évülnek el a gyermekekkel szembeni szexuális bűncselekmények- Az Országgyűlés elfogadta a Büntető törvénykönyv módosítását. *Jogi Fórum*. Elérhető: <https://www.jogiforum.hu/hirek/32787> [Letöltve: 2021-06-11].
- Kerner Z. (2017) Németh Kristóf megfelelőnek látta az alkalmat arra, hogy a hamis nemierőszak-vadakról értekezzen. *24.hu*. Elérhető: <https://24.hu/kultura/2017/10/20/nemeth-kristof-megfelelonek-latta-az-alkalmat-arra-hogy-a-hamis-nemi-eroszak-vadakrol-ertekezzen/> [Letöltve: 2021-06-13].
- Kiss B. – Szabó G. (2019) A médiafölénnyről. *Politikatudományi Szemle*, 28(4), 65–86. <http://dx.doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2019.4.65>.
- Kiss B. – Szabó L. P. – Farkas X. (2021) Ki lehet áldozat? Viktimizáció a 2017-es magyar metoo-vitában. *Politikatudományi Szemle*, 30(1), 104–126. <http://dx.doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2021.1.104>.
- Kormos N. (2011) A Zsanett-ügy kezdeti szakasza a bulvársajtóban. In Balogh L. – Kassa N. – Sinkó Z. (szerk.) *Nők mint az erőszak áldozatai a médiában. Álláspontok és esettanulmányok*. Budapest: MONA, 16–19.
- Kovács B. (2017) Két újabb áldozat vall: a Marton-ügy súlyosabb, mint gondoltuk. *Index*. Elérhető: <https://index.hu/kultur/2017/10/26/ket-ujabb-aldozat-vall-marton-laszlo-ugy-szexualis-zaklatas-vigszinhaz/> [Letöltve: 2021-06-11].
- Kovács M. D. (2017) Stohl szerint Marton úriember, a főnökök beosztottakat dugnak. *Index*. Elérhető: https://index.hu/kultur/2017/10/24/stohl-andras-marton-laszlo-class_fm_morning_show/ [Letöltve: 2021-06-13].
- Kvale, S. (1996) *InterViews. Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE.
- Lonne, B. – Parton, N. (2014) Portrayals of child abuse scandals in the media in Australia and England: Impacts on practice, policy, and systems. *Child abuse & neglect*, 38(5), 822–836. <http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2014.04.020>.
- Nádori P. (2018) *A Marton László szexuális visszaéléseiről szóló híradások az online médiában*. Mérték Médiaelemző Műhely.
- Noor, M. – Shnabel, N. – Halabi, S. – Nadler, A. (2018) Amikor a szenvedés szenvedést szül: Az áldozati versengés pszichológiája erőszakos csoportközi konfliktusokban. In Fülöp, É. – Kővágó, P. (szerk.) *A kollektív áldozati szerep szociálpszichológiája*. Budapest: Oriold és Társai, 71–124.
- Norris, P. (2001) Angyali kör? A politikai kommunikáció hatása a poszt-indusztriális demokráciákra. *Médiakutató*, 2(3).
- Papp-Váry Á. F. – Farkas M. (2019) Ha csak egy tanulmányt olvas el, ez legyen az!- Avagy mi az a clickbaiting , és miért utálja mindenki? In Róka J. – Kiss F. (szerk.) *Annales Tomus XII*. Budapest: Budapesti Metropolitan Egyetem, 12, 124–135.
- Parti K. (2013) „Kriminális” hírszelekció az online és a print médiában I. rész. *Infokommunikáció és Jog*, 10(3), 39–43.
- Parti K. (2014) „Kriminális” hírszelekció az online és a print médiában II. rész. *Infokommunikáció és Jog*, 11(1), 44–49.
- Parti K. – Szabó J. – Virág G. (2016) A média azt üzente...: Szexuális erőszakkal kapcsolatos ismeretek, vélemények és attitűdök vizsgálata egy médiakampány kapcsán. *Médiakutató*, 17(2), 7–24.
- Parti K. – Szabó J. – Virág G. (2017) A szexuális erőszak jellemzői egy aktakutatás tükrében. In Parti K. (szerk.) *Szexuális erőszak: mítosz és valóság*. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, 159–198.
- Powell, A. (2015) Seeking rape justice: Formal and informal responses to sexual violence through technosocial counter-publics. *Theoretical Criminology*, 19(4), 571–588. <http://dx.doi.org/10.1177/1362480615576271>.
- Prischetzky R. (2011) Damu Roland esete a média tükrében- Bűnös vagy áldozat? In Balogh L. – Kassa N. – Sinkó Z. (szerk.) *Nők mint az erőszak áldozatai a médiában. Álláspontok és esettanulmányok*. Budapest: MONA, 20–23.

- Ray, A. – Dutta, A. (2015) Media Glare or Media Trial Ethical Dilemma between two Estates of India Democracy. *Online Journal of Communication and Media Technologies*, 5(2), 92–106. <http://dx.doi.org/10.29333/ojcm/2507>.
- Sárközy T. (2017) Erkölcs és jog a média torz tükrében- Egy mesterséges sportbotrány margójára, avagy nagy ügy lett a Kiss-ügy. *Miskolci Jogi Szemle*, 12(2), 511–518.
- Smith, C. P. – Freyd, J. J. (2013) Dangerous Safe Havens: Institutional Betrayal Exacerbates Sexual Trauma. *Journal of Traumatic Stress*, (26), 119–124. <http://dx.doi.org/10.1002/jts.21778>.
- Smith, C. P. – Freyd, J. J. (2014) Institutional Betrayal. *American Psychologist*, 69(6), 575–587. <http://dx.doi.org/10.1037/a0037564>.
- Spronz J. (2016) *A jog hálójában*. Budapest: Patent Egyesület.
- Strauss, A. – Corbin, J. M.(szerk.) (1997) *Grounded theory in practice*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE.
- Thacker, L. K. – Day, L. (2017) Rape Culture, Victim Blaming, and the Role of Media in the Criminal Justice System. *Kentucky Journal of Undergraduate Scholarship*, 1(1), 89–99.
- Tófalvy T. (2016) Pizsamás bloggerek, hiteles újságírók: az újságírás határmunkálatainak fogalmi alapjairól. *Szociológiai Szemle*, 26(1), 4–17.
- Vékey Z. Á. (2019) *Az online hírmédia üzletmodell-váltása* (Doktori (PhD) értekezés). Budapesti Corvinus Egyetem, Társadalmi Kommunikáció Doktori Iskola, Budapest. <https://doi.org/10.14267/phd.2019035>
- Virág G. (2001) *A szexuális erőszak áldozatai* (Doktori (PhD) értekezés). Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolc. Elérhető: <http://midra.uni-miskolc.hu/document/5730/1175.pdf> [Letöltve: 2021-10-25].
- Virágh E. (2019) Cinkosság és szolidaritás: Identitás-konstrukciók egy nemi erőszak-ügy kapcsán. *Társadalmi Nemek Tudománya Interdiszciplináris eFolyóirat*, 9(1), 112–131.
- Virágh E. A. (2020a) A „megkérdőjelezhetetlen áldozat” diszkurzív konstrukciója. *Társadalmi Nemek Tudománya Interdiszciplináris eFolyóirat*, 10(1), 114–137. <http://doi.org/10.14232/tntef.2020.1.114-137>
- Virágh E. A. (2020b) Az egyéni büntől a társadalmi felelősségig. Médiabíraskodás Kiss László, az úszóválogatott szövetségi kapitányának nemierőszak-ügyében. *Szociológiai Szemle*, 30(4), 45–72. <http://dx.doi.org/10.51624/SzocSzemle.2020.4.3>.
- Wood, M. – Rose, E. – Thompson, C. (2019) Viral justice? Online justice-seeking, intimate partner violence and affective contagion. *Theoretical Criminology*, 23(3), 375–393. <http://dx.doi.org/10.1177/1362480617750507>.
- Wright, J. W. – Ross, S. D. (1997) Trial by media?: Media reliance, knowledge of crime and perception of criminal defendants. *Communication Law and Policy*, 2(4), 397–416. <http://dx.doi.org/10.1080/10811689709368632>.
- Zombory M. (2019) *Traumatársadalom. Az emlékezetpolitika történeti-szociológiai kritikája*. Budapest: Kijárat.

FÜGGELÉK

Az elemzés során azonosított kódok, témák és altémák szerint csoportosítva:⁴⁰

A médiabíraskodás kezdete és a leleplezés feltételei (20):

1. A leleplezés „hivatalos” feltételei, a megírhatóság szempontjai (16):
 - az áldozatok védelme; az áldozatok előlépése; elhatárolódás a bulvártól; elhatárolódás a kormány médiától; fact checking; hihető történet; hiteles áldozat; legyen bizonyítható; legyen eljárás; legyen közérdekű; legyenek tanúk; a vádlott nevesítése; perelhetőség; több áldozat mint bizonyíték; több áldozat nagyobb súly; a vádlott védelme.
2. Kilépés a hivatalos keretből (4):
 - hozzáférés a nyilvánossághoz; közösségi média; média mint végső megoldás; segítség mint cél.

Az ügyek felerősödésében és lecsengésében szerepet játszó faktorok (39):

1. Az ismert és/vagy köztiszteletben álló ember hírértéke (4)
 - ismert áldozat; ismert elkövető; köztiszteletben álló elkövető; más közszereplők bevonódása.
2. A vádlott reakciója, és a személyét érintő következmények (7)
 - a vádlott ne maradjon pozícióban; a vádlott tagadása; a vádlottat érintő következmények; beismerés, szembenézés, bocsánatkérés; büntetés és megbűnhődés; a szembenézés hiánya.
3. Rendszerszintű problémák (3)
 - intézményi áruulás; intézményi kérdések; társadalmi aspektusok körbejárása.
4. Az ügyek egymásra épülése (7)
 - a #MeToo mint mérföldkő; a Kiss-ügy mint mérföldkő; a média tanulási folyamata; a téma hírértéke; az ügyek társadalomformáló ereje; korábbi ügy mint előzmény; társadalmi normák változása.
5. Az újságírók személyes elkötelezettsége és felháborodása (7)
 - a társadalom érzékenyítése mint cél; az újságírónak fontos téma; felelősségre vonás mint cél; igazságszolgáltatás mint cél; személyes felháborodás; társadalomjobbító szándék; véleménycikk születése.
6. A kereskedelmi média piacvezérelt működési logikája (5)
 - a közérdeklődés követésének kényszere; az ügyek fáradása; időnyomás; kattintékonyság; olvasottság.
7. a szimbolikus erőszak aránytalanságának percepciója (4)
 - aránytalan büntetés; kommentelés; lincselés; szimbolikus erőszak.
8. az ügyek politikai térbe kerülése (2)
 - az ügyek politikai megítélése; az ügy mint politikai eszköz.

⁴⁰ Zárójelben az egyes témákhoz és altémákhoz tartozó kódok darabszáma látható.